

Rettigheter for pasienter og pårørende

Trygderettigheter, pasientrettigheter og andre tilbud
Mars 2011

kreftforeningen.no >

Nettutgaven av denne brosjyren blir regelmessig oppdatert på nyheter, satser og kronebeløp/egenandeler. Du finner den under Råd og veiledning / Rettigheter på www.kreftforeningen.no

INNHALDSFORTEGNELSE		
HVOR FÅR JEG HJELP I DET OFFENTLIGE?	4	
LIVSOPPHOLDSYTELSER FRA NAV	4	
Sykepenger	4	
Arbeidsavklaringspenger (AAP)	6	
Uførepensjon	7	
Stønad til livsopphold	9	
ARBEID	9	
OPPTRENING/REHABILITERING	12	
EKSTRAUTGIFTER VED SYKDOM	15	
Reise- og oppholdsutgifter	15	
Frikortordningen	17	
Legemidler og medisinsk utstyr	18	
Smertelindring	20	
Grunnstønad	20	
Hjelpestønad	21	
Hjelpemidler	22	
Protoser, parykk og ortopediske hjelpemidler	24	
Hjelpemidler ved pustevanskeligh.	25	
Stomi og reservoar	26	
Seksualtekniske hjelpemidler	26	
Strupeløse og munnhuleopererte	27	
Tannbehandling	27	
Bilstønad	29	
Ferie og opphold i utlandet	30	
Behandling i utlandet	31	
Alternativ eller komplementær behandling	32	
Internasjonale trygdeavtaler	32	
HJELPEORDNINGER I HJEMMET	34	
Hjemmesykepleie	34	
Hjemmehjelp	35	
Avlastning	35	
Omsorgslønn	35	
Brukerstyrt personlig assistent	35	
Støttekontakt	35	
Støtte til familien	35	
Frivillighetssentralene	36	
Lån av sykeutstyr	36	
Trygghetsalarm	36	
Transporttjeneste for funksjonshemmede – TT	36	
PÅRØRENDE	36	
Pårørendes rettigheter	36	
Hjelpe- og støtteordninger for kreftsyke foreldre	38	
Stønad til etterlatte	38	
Arv og skifte	39	
PERSONLIG ØKONOMI	43	
Råd og veiledning	43	
Gjeld og betalingsevne	44	
Skatt	46	
Forsikring	47	
Boliglån og boligtilskudd	48	
Bostøtte	50	
BARN OG UNGE MED KREFT	50	
Barn på sykehus	50	
Oppfølging på hjemstedet	53	
Foreldres inntekter	53	
Ungdom og kreft	54	
Skole – tilpasset opplæring	59	
PASIENTRETTIGHETER	60	
Pasientrettighetsloven	60	
Pasient- og brukerombud	63	
Klage og erstatning	63	
Norsk pasientskadeerstatning	64	
Rettferdsvederlag fra staten	65	
Sivilombudsmannen	66	
Retts hjelp	66	
Stikkordsregister	68	
KREFTFORENINGEN	72	
KREFTFORENINGENS TILBUD	74	
Tilbud over hele landet	78	
Foreninger som representerer kreftrammede og pårørende	79	

Å få kreft påvirker alle sider av livet. Sykdommen får følger både for den som er syk og for eventuell familie. Hjemmesituasjon, utdanningsmuligheter, tilknytning til arbeidslivet og privatøkonomien påvirkes.

Denne brosjyren er utarbeidet som en veiviser for pasienter og pårørende inn i et sammensatt hjelpeapparat av trygderettigheter og andre økonomiske hjelpeordninger. Det er også ment å være et hjelpemiddel for helse- og sosialarbeidere som skal yte bistand. Utvalget av rettigheter er foretatt ut fra våre erfaringer om hva kreftpasienter og deres pårørende har behov for.

Ved kontakt med hjelpeapparatet anbefaler vi deg å

- ringe og avtale tid på forhånd
- lage en liste over spørsmålene dine
- ta med legeerklæring hvis du har

Folketrygdens grunnbeløp, G, brukes i teksten. G er beregningsgrunnlaget for en del trygdeytelser. G reguleres årlig og er kr 75 644 (2011).

Nettutgaven av denne brosjyren blir regelmessig oppdatert på nyheter, kronebeløp og egenandeler. Du finner den under Råd og veiledning/Rettigheter på www.kreftforening.no

Kontakt oss på tlf 800 57 338 (800KREFT) eller e-post: rettigheter@kreftforening.no

Vi håper brosjyren vil være til nytte.

Oslo, mars 2011

Med vennlig hilsen
Kreftforeningen

RETTIGHETER FOR PASIENTER OG PÅRØRENDE er utgitt av Kreftforeningen, Seksjon levekår og rehabilitering.

GRAFISK DESIGN:
Amundsen Kommunikasjon

FOTO: Scanpix Creative,

PRODUKSJON: Nordby Grafisk AS

OPPLAG: 30 000 eks, mars 2011

HVOR FÅR JEG HJELP I DET OFFENTLIGE?

Velferdsapparatet er sammensatt med mange lover og regler. Denne brosjyren er en veiviser og beskriver et utvalg av hjelpeordninger for kreftpasienter og pårørende. Fullstendig informasjon finner du på de aktuelle nettstedene eller ved direkte henvendelse til riktig forvaltningsorgan.

NAV – ARBEIDS- OG VELFERDSESTATEN

Nav yter økonomisk kompensasjon til livsopphold under sykdom, dekning av visse ekstrautgifter ved sykdom og bistand for å få eller beholde arbeid. Det er et Nav-kontor i hver kommune.

www.nav.no har søknadsskjemaer og søknadsveiledning for aktuelle ytelser. Ved å logge deg inn på Ditt Nav finner du blant annet dine pensjonsforhold og du kan få beregnet fremtidig pensjon.

www.nav.no/rettskildene viser lovverket.

Økonomirådstelefon 800GJELD
(800 45 353)

HELFO – HELSEØKONOMIFORVALTINGEN

Helfo dekker de fleste ekstrautgifter ved sykdom etter kapittel 5 i folketrygden.

De administrerer frikortordningen, fastlegeordningen, Europeisk helse-trygdekort oa.

www.helfo.no
eller servicetelefon 815 70 030.

PASIENTREISER - HELSEFORETAKENES SENTER FOR PASIENTREISER

Her får du hjelp til alt som har med pasientreiser, bestilling av reise til og fra behandlingsstedet og refusjon av utgifter.

www.pasientreiser.no
eller telefon 05515

KOMMUNEN

Hjemmesykepleie, hjemmehjelp og annen praktisk bistand under sykdom får du i kommunen der du bor. Ta kontakt med servicekontoret.

www.norge.no er veiviser i det offentlige

LIVSOPPHOLDSYTELSER FRA NAV

SYKEPENGER

Retten til sykepenger er hjemlet i folketrygdlovens kapittel 8. Legen sykmelder, utbetaling foretas enten av Nav-kontoret eller arbeidsgiver. Kiropraktor eller manuellterapeut kan sykemelde inntil tolv uker.

Hvem har rett til sykepenger?

Dersom du har arbeidsinntekt som arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende eller frilanser, har du rett til sykepenger fra folketrygden. Arbeidsledige kan også få sykepenger. Du må ha vært i arbeid i minst fire uker umiddelbart før arbeidsuførhet. Inntekten må minst ha vært 50 % av G. Denne inntektsgrensen gjelder ikke for sykepenger i arbeidsgiverperioden (de første 16 dager).

Dersom du vanligvis er yrkesaktiv, kan du være uten inntekt inntil en måned uten å miste retten til sykepenger (ftrl § 8.47). Du får ikke sykepenger for de to første ukene du er sykmeldt, men etter det kan du få sykepenger med 65 % av sykepengegrunnlaget.

Vilkår

Du må være arbeidsufør som følge av sykdom. Arbeidsuførhet som skyldes sosiale, økonomiske, eller andre livsproblemer, gir ikke rett til sykepenger. Du kan likevel ha rett til sykepenger dersom din totalsituasjon er så belastende at du blir syk. Dette kan være situasjonen for personer der nære pårørende er kreftsyke.

Varighet

Du kan få sykepenger inntil 52 uker. Dette gjelder også ved gradert sykmelding. De 16 første kalenderdagene dekker arbeidsgiver, resten dekker folketrygden. Rett til sykepenger

opphører dersom du gjennom en treårsperiode har mottatt sykepenger fra trygden i 248 dager til sammen. Helt arbeidsfør i 26 uker gir ny rett på sykepenger.

Det er mulig å få sykmelding for enkeltstående behandlingsdager. Det kan være aktuelt hvis du får behandling en dag i uka og ellers går på jobb. Da løper ikke sykepengedagene slik det gjør med gradert sykmelding. Hvis du for eksempel får behandling en dag per uke og blir sykmeldt i 20 % i 4 uker forbrukes tilsvarende av sykepengeåret. Ved sykmelding en dag per uke brukes 4 dager.

Sykepengegrunnlaget

Arbeidstakere får sykepenger tilsvarende 100 % brutto lønn (bil-, diett-, overtid- og feriegodtgjørelse blir ikke medregnet). Maksimum sykepenger fra folketrygden er 6 G, ca kr 450 000. Mange arbeidsgivere betaler full lønn. Dersom det siste årets inntekt avviker mer enn 25 % fra treårsgjennomsnittet, kan gjennomsnittsinntekten være grunnlaget for sykepenger (ftrl § 8-30).

Selvstendig næringsdrivende får 65 % av sykepengegrunnlaget. Sykepengegrunnlaget er vanligvis gjennomsnittet av inntekten som er fastsatt de tre siste årene. For å få full sykepengedekning må det tegnes egen forsikring via Nav.

Det er tre ulike forsikringer: 65 % av sykepengegrunnlaget fra første sykedag, 100 % fra 17. sykedag eller 100 % fra første sykedag. Den som ikke har tegnet slik forsikring, kan gjøre det etter å ha vært friskmeldt i en måned. Jfr Rundskriv til § 8-36 (det kreves ikke god helse, men det er en karenstid).

Frilanser har ikke rett til sykepenger fra arbeidsgiver, men har rett til 100 % sykepenger fra folketrygden fra 17. dag. Det er også mulig å tegne forsikring for å få sykepenger fra første dag.

Feriepenger/avvikling av ferie

Folketrygden betaler feriepenger av sykepengene men begrenset til tre måneder. Dette betyr at feriepengene kan bli betydelig mindre året etter en lengre sykmelding. Utbetaling av feriepenger fra folketrygden skjer i mai året etter opptjeningsåret.

Du har rett til å avvikle ferie mens du er sykmeldt. Nav må da få beskjed. Du får ikke utbetalt sykepenger mens du har ferie. Du har rett til å utsette ferie (ferieloven § 9), utenlandsopphold kan et være ledd i rehabilitering og ikke ferie (ftrl § 8-9).

Egenmelding

For å få rett til å bruke egenmelding må en ha vært i arbeid hos arbeidsgiveren i minst to måneder. Egenmelding kan benyttes i inntil tre dager fire ganger i løpet av en periode på 12 måneder (ikke kalenderår). Be-

drifter tilsluttet avtalen om inkluderende arbeidsliv (IA) har utvidet rett.

ARBEIDSAVKLARINGSPENGER (AAP)

Etter maks sykepenger (52 uker) må du søke andre trygdeytelser hvis du fortsatt er under medisinsk behandling eller på arbeidsrettede tiltak. Dersom du ikke har rett på sykepenger når du blir syk, har du rett på AAP i stedet for sykepenger. Søknad på eget skjema sendes til Nav.

Hvem kan få arbeidsavklaringspenger?

- arbeidsevnen din må være nedsatt med minst 50 % på grunn av sykdom, skade eller lyte.
- du må være under aktiv behandling, gjennomføre arbeidsrettede tiltak eller være under oppfølging av Nav på annen måte.

Hva kan du få?

- Arbeidsavklaringspengene utgjør 66 % av inntektsgrunnlaget. (Minstesats 2G per år)
- Stønaden utregnes per dag og gis for fem dager per uke.
- Forsørger du barn under 18 år, får du et barnetillegg på kr 27,- per barn fem dager i uken.
- Ved arbeidsrettede tiltak kan du også søke tilleggsstønader til dekning av ulike utgifter. Be-

- Reiseutgifter istedenfor eller i tillegg til arbeidsavklaringspenger.

Varighet

Det er sykdommens art og behovet for tilpasset arbeidsrettet aktivitet og tiltak som er avgjørende for hvor lenge du får arbeidsavklaringspenger. Som hovedregel kan du likevel ikke motta arbeidsavklaringspenger i mer enn fire år, men i særlige tilfeller kan stønadsperioden forlenges utover dette, for eksempel når behandlingen og rehabiliteringen tar mer enn fire år.

Meldekort

For å få utbetalt arbeidsavklaringspenger må du sende meldekort hver 14. dag. Ved varierende inntekt er dette en fleksibel ordning. I særlige tilfeller kan du søke om fritak fra plikten i en avgrenset periode. Ta dette opp med Nav selv eller få hjelp eksempelvis fra din lege eller sykehussosionom. OBS - meldekort må sendes på riktig dag.

UFØREPENSJON

Retten til uføreytelser er hjemlet i folketrygdlovens kapittel 12. Reglene for uførepensjon er under endring.

Hvem har rett til uførepensjon?

Varig uførepensjon gis dersom vurderingen er at inntektsevne/arbeidsevne ikke kan bedres. Søknad om uføreytelse fylles ut og sendes Nav. Nav innhenter uttalelse

fra legen. Nav vurderer om du fyller vilkårene for varig ytelse.

Vilkår

For å få rett til uføreytelse må inntektsevnen være nedsatt med minst 50 % som følge av varig sykdom, skade eller lyte. Du må være mellom 18 og 67 år. Formålstjenlig behandling og attføring må være forsøkt eller gjennomgått for å bedre inntekts-/arbeidsevnen med mindre det er medisinsk sett umulig.

Beregning av uførepensjon

Uførepensjon skal fastsettes ut fra prosentvis inntektstap eller stillingsprosent dersom det gir høyere ytelsesgrad.

Uførepensjon fra folketrygden består av flere deler. Alle pensjonsdeler blir fastsatt i forhold til G, som reguleres av Stortinget hvert år. De enkelte pensjonsdelene er:

- grunnpensjon, 100 % for enslige, 85 % når begge ektefeller har inntekt eller pensjon
- tilleggspensjon, avhengig av tidligere inntekt, 20 beste år medregnes
- sært tillegg (prosentvis tillegg av G for dem som har opptjent liten eller ingen tilleggspensjon)
- behovsprøvd forsørgertillegg, når ektefelle/samboer har inntekt under 1 G

- barnetillegg på 40 % av G er behovsprøvd

Uførepensjon gir rett til særfradrag i skatten.

Pensjonen er ofte betydelig mindre enn sykepengeutbetalingen, men det er flere faktorer som spiller inn for beregningen. Nav kan gi en forhånds-beregning av størrelsen på ytelsen.

I tillegg til pensjon fra folketrygden kommer tjenestepensjon eller privat forsikring, om du har dette. Noen kommuner har tilleggs- eller sær- ytelser for alders- eller uførepensjo- nister. Dette gjelder personer med lav pensjon fra folketrygden. De som får uføreytelsen kan være berettiget til grunnstønad og hjelpestønad.

Ung ufør

Det er spesielle regler for tilleggspen- sjon for den som blir født ufør eller som blir ufør før fylte 26 år. Nav gir nærmere opplysninger. Les mer om denne tilleggspensjonen i kapitlet om ungdom og kreft.

Hjemmearbeidende

Hjemmearbeidende uten arbeidsinn- tekt kan også ha krav på uføreytelse. Kravet er at arbeidsevnen i forhold til arbeidet i hjemmet må være nedsatt med minst 50 %. Uføregraden skal vurderes opp mot yrkesaktivitet uten- for hjemmet dersom det var sann- synlig at den syke ville tatt arbeid

utenfor hjemmet hvis hun/han hadde vært frisk. Det kan søkes uføreytelse umiddelbart for hjemmearbeidende som blir plutselig og alvorlig syke.

Flyktninger

Personer med flyktningestatus har samme rettigheter som de som alltid har bodd i Norge.

Tilbake til arbeid

Det er flere muligheter til å prøve seg i arbeid uten å miste retten til uførepensjon. Hvis du mottar uføre- pensjon og utvider arbeidsinnsatsen din, kan det gis uførepensjon med en uføregrad ned til 20 prosent.

Mulig å tjene 1 G

Når du har hatt uføreytelse i ett år, eller det er gått ett år siden uføregra- den ble endret, kan du ha en friinntekt opptil 1 G i tillegg til uføreytelsen. Du kan også tjene 1 G i tillegg til gradert uføreytelse.

Hvilende pensjonsrett

Du kan prøve deg i fullt eller redusert arbeid og beholde retten til uføre- ytelsen i inntil fem år. Fra 1.1.2009 kan du søke om ytterligere fem års forlengelse. Hvis du har fylt 60 år når arbeidsforsøket starter, gjelder retten fram til du fyller 67 år.

Dersom du er medlem av Statens pensjonskasse eller KLP, kan det gis uføreytelse fra 30 % uførhet.

STØNAD TIL LIVSOPPHOLD

Personer som kommer i akutt øko- nomisk krise, for eksempel ikke har penger til mat, husleie, strøm og lik- nende, har krav på hjelp fra Nav sosial i henhold til lov om sosiale tjenester i Nav § 18. For å få slik økonomisk sosialhjelp må alle andre muligheter til å skaffe seg inntekt være forsøkt.

Arbeidsdepartementet har fastsatt veiledende satser per 1. januar 2010 for stønad til livsopphold etter lov om sosiale tjenester i Nav:

- Enslig kr 5 197
- Ektepar/samboer kr 8 632
- Person i bofellesskap kr 4 316
- Barn 0-5 år kr 1 982
- Barn 6-10 år kr 2 632
- Barn 11-17 år kr 3 303

Boutgifter kommer i tillegg.

Satsene er veiledende. Dette betyr at ulike kommuner kan ha ulike satser. Enkelte steder er satsene høyere enn departementets. Andre steder er satsene lavere.

Lovens § 19 gir i visse tilfeller Nav sosial anledning til å yte hjelp til personer som ellers ikke har krav på sosialhjelp. Hjelpen kan gis i form av bidrag eller lån. Kravet er at perso- nen i en overgangsperiode vil trenge sosialhjelp for å overvinne en svært spesiell og vanskelig livssituasjon.

ARBEID

KONTAKT MED ARBEIDSGIVER VED SYKDOM.

Arbeidsmiljøloven og folketrygdloven har fastsatt noen møtearenaer og tids- frister for oppfølging av sykmeldte. For deg som er syk, kan møtene bru- kes til å diskutere tilrettelegging eller mulighet for andre arbeidsoppgaver.

Når du har vært sykmeldt i over 6 uker skal arbeidsgiver lage en opp- følgingsplan sammen med deg og tilrettelegging skal vurderes.

Hvis du er sykmeldt over 12 uker skal arbeidsgiver innkalle til dialogmøte 1. Det er møteplikt for arbeidstaker med mindre det er medisinske grun- ner som taler for at det er utilråde- lig. Bedriftshelsetjenesten skal være representert i virksomheter som har slik avtale. Lege/sykmelder skal delta hvis arbeidstaker ønsker det. Målet med møtet er å avklare om det finnes muligheter for tilrettelegging og lage en videre plan for oppfølging.

Varer sykmeldingen over 6 måneder skal Nav kalle inn arbeidsgiver og arbeidstaker til dialogmøte 2. Arbeids- giver skal redegjøre for hvilke bedrifts- interne tiltak som er gjennomført. Du må delta i møtet dersom det ikke er særskilte medisinske grunner som taler mot det. Legen skal delta eller eventuelt gi beskjed til arbeidsgiver hvis det er medisinsk utilrådelig.

Virkemidler fra Nav skal vurderes i møtet.

Ny jobb eller behov for støtte for å kunne bli i arbeid

Alle som henvender seg til Nav-kontoret, og som ønsker eller trenger bistand for å komme i arbeid, har rett til å få vurdert sitt bistandsbehov etter lov om arbeids- og velferdsforvaltningen.

Brukere som har behov for en mer omfattende vurdering av sitt bistandsbehov, har rett til å få en arbeidsevnevurdering. Du skal få en skriftlig vurdering av

- a) dine muligheter for å komme i arbeid
- b) hva slags arbeid som skal være målet
- c) behovet for bistand for å komme i arbeid
- d) om, og eventuelt hvor mye, arbeidsevnen er nedsatt
- e) hvilken type bistand som kan være aktuell for deg

Vedtak etter første ledd kan påklages til nærmeste overordnede organ eller til det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer.

Er det fastslått at du har et bistandsbehov, har du rett til å delta i utarbeidelsen av en konkret plan for hvordan du skal komme i arbeid (aktivitetsplan).

Nav har ansvaret for at vurderingene blir gjennomført, og at aktivitetsplanene blir utarbeidet. Dersom du samtidig har krav på en individuell plan skal Nav legge til rette for at aktivitetsplanen og den individuelle planen så langt som mulig blir samordnet.

Nav kan tilby en rekke virkemidler og tiltak for personer som er sykmeldt, eller som står i fare for å bli det. Du kan lese mer om dette på Navs nettsider, her nevner vi noen:

- Individuell oppfølging, avklaring og arbeidsrettet rehabilitering
- Gradert sykmelding
- Aktiv sykmelding
- Tilretteleggingstilskudd
- Reisetilskudd
- Hjelpemidler på arbeidsplassen.
- Kronisk syke kan søke sykepenger fra trygden fra første dag
- Arbeidsrettede tiltak som skolegang, kurs oa.

Her er noen råd til tidligere kreftsyke som skal søke ny jobb. Kreftforeningen får ofte spørsmål om man er pliktig til å gi helseopplysninger ved jobbskifte:

- føler du deg frisk, behøver du ikke opplyse at du har vært syk
- får du behandling eller går ofte til kontroll, er det rimelig å opplyse om det

Vær oppmerksom på pensjons- og forsikringsordninger og eventuell mulighet for å ta med avtaler fra gammel arbeidsgiver ved skifte

av jobb. Det kan være vanskelig å komme inn i ny forsikringsordning da det kreves nye helseopplysninger.

ARBEIDSMILJØLOVEN

Arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver ansvar for yrkeshemmet arbeidstaker. Arbeidsgiver skal, så langt det er mulig, iverksette nødvendige tiltak for at du skal kunne beholde eller få passende arbeid.

Ved langvarig sykdom kan det være aktuelt å tilrettelegge arbeidsoppgaver, finne nytt arbeidsområde eller gå over til deltidsarbeid kombinert med trygd. For at du skal finne den beste løsningen for deg, kan det være behov for spesielle samtaler med arbeidsgiver. Nav og lege kan være gode samarbeidspartnere.

I større bedrifter hjelper også arbeidsmiljøutvalg, attføringsutvalg og verne- og helsepersonale til med å tilrettelegge for bedriftsintern attføring. Nav kan pålegge arbeidsgiver å redegjøre for mulige tiltak som kan iverksettes for at du skal kunne komme tilbake i arbeid.

Kan en bli oppsagt på grunn av langvarig sykefravær?

De første 12 månedene etter at arbeidsuførheten inntrådte kan ikke din arbeidsgiver si deg opp på grunn av sykefraværet. Dette følger av arbeidsmiljøloven § 15-8. Dette oppsigelsesforbudet gjelder kun der

oppsigelsen er begrunnet i sykefravær. Hvis du blir sagt opp av andre grunner, for eksempel på grunn av driftsinnskrenkninger, har du ikke noe sterkere oppsigelsesvern enn de øvrige ansatte. Arbeidsgiver må bevise at sykdommen ikke var den egentlige grunnen.

Etter 12 måneder kan arbeidsgiver si deg opp på grunn av sykefravær forutsatt at det er saklig begrunnet. Det er da den alminnelige oppsigelsesbestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 15-7 som gjelder. For at sykefraværet skal være saklig begrunnet kreves det som oftest at det ikke er utsikt til bedring innen rimelig tid og at det heller ikke er mulig for arbeidsgiver å finne frem til andre løsninger enn oppsigelse.

Nødvendige tiltak fra arbeidsgiver

Arbeidsmiljøloven § 4-6 omhandler arbeidstaker som har fått midlertidig eller varig redusert arbeidsevne som følge av ulykke, sykdom, slitasje eller liknende. Arbeidsgiver skal, så langt det er mulig, iverksette de nødvendige tiltak for at du skal kunne beholde eller få passende arbeid.

OPPTRENING/REHABILITERING

Rehabilitering skal gi kreftpasienter bedre muligheter til å håndtere endringer som skyldes sykdom, behandling eller langtidsfølger, og skal forbedre og gjenoppbygge tapte funksjoner.

FYSIOTERAPI

Folketrygdloven § 5–8 og tilhørende forskrift regulerer trygdens støtte til fysioterapi. Fysioterapi som skal gi rett til refusjon over folketrygden, må rekvireres av lege og utføres av godkjent fysioterapeut.

Behandling som dekkes:

Folketrygden dekker fysioterapi-behandling uten egenandel ved følgende tilstander i forbindelse med kreftsykdom:

- **Brystkreft**
Etter brystkreftoperasjoner der det er fjernet lymfeknuter i armhulen. Retten er forbeholdt dem som har fått funksjonssvikt. Det bør derfor fremgå av fysioterapirekvisisjonen at det foreligger funksjonssvikt, for eksempel nedsatt skulderbevegelse.
- Ved brystrekonstruksjon etter brystkreftbehandling.
- **Lymfødem**
Ved kreftrelatert lymfødem. Lymfødem er opphopning av væske i underhuden som ofte skyldes

svikt i lymfesystemet i områder hvor det er fjernet lymfeknuter og/eller gitt strålebehandling. Det er viktig med fysioterapi før hevelsen er blitt stor. Ved omfattende lymfødem, bør lidelsen behandles av fysioterapeut med spesialkompetanse i kreftrelatert lymfødem.

Kompresjonsstrømper og kompresjonsbandasjer samt trykkmassasjeapparat/pulsator er hjelpemidler i lymfødembehandling. Slike nødvendige behandlingshjelpemidler dekkes av det regionale helseforetak der du bor og du tar kontakt med nærmeste sykehus for mer informasjon. Du finner oversikt over steder for kontaktinformasjon på www.behandlingshjelpemidler.no

Montebello-Senteret holder to-ukers kurs for lymfødempasienter.

- Ved bivirkning etter strålebehandling. Plagene oppstår særlig i områder med lite underhudsvæv som brystkasse, hals, skuldre, legg, ankel og over ledd.
- Ved visse større kirurgiske inngrep.
- Ved nerveskader/tilstander med nevrologisk utfall etter kreftoperasjoner eller annen kreftbehandling.
- Ved lungelidelser etter strålebehandling for lungekreft.

- Før og etter stamcellebehandling. Pasienter med livstruende leukemi (stamcellebehandlet) har rett til fysioterapi fire uker før og seks måneder etter behandling.
- Etter langvarig immobilisering i sykehus (utover åtte uker uten gangfunksjon).
- I uheldelig fase, der pasienten ikke kan drive egenaktivitet.

Fysioterapi med vanlig egenandel

Kreftpasienter med andre behov for fysioterapi enn de som er nevnt ovenfor, betaler vanlig egenandel som inngår i egenandelstak 2. Vær oppmerksom på at fysioterapeuter uten kommunal avtale kan ta høyere egenandel enn det folketrygden har godkjent.

OPPTRENINGSSINSTITUSJONER

Hver helseregion har flere godkjente opptreningsinstitusjoner. De tilbyr aktiv opptrening og etterbehandling i forbindelse med operasjoner, langvarig sykdom, kroniske lidelser, psykososiale problemer og tilbakeføring til arbeidslivet. Flere steder har tilbud som er utviklet spesielt for kreftpasienter. Opphold er vanligvis fra 2 – 4 uker.

Dagrehabilitering er under utvikling flere steder i landet.

Alle rehabiliteringssentrene har legetjeneste, sykepleiertjeneste og fysioterapitjeneste. I tillegg kommer annen kompetanse tilpasset tilbudet på det enkelte behandlingssted.

Søknad

Det er legen som søker. Sykehuslegen kan henvise direkte til rehabiliteringsinstitusjonen. Det vil da ta kortere tid enn å søke via fastlegen som må sende søknaden til helseregionens henvisningsmottak.

Betaling

Egenbetalingen ved godkjente opptreningsinstitusjoner er ca kr 125 per døgn. Egenandelen føres på egenandelskort 2. Yrskeskadede og krigspensjonister betaler ikke egenandel. Har du svært lav inntekt, kan du søke støtte fra Nav sosial.

Reiseutgifter dekkes etter vanlige regler til og fra behandling. Nærmere informasjon kan du få fra din lege, sykehussosionom eller telefon 800 300 61.

MONTEBELLO-SENTERET

Montebello-Senteret er et landsdekkende informasjons- og kurscenter spesielt for krefttrammede og pårørende, beliggende i naturskjønne omgivelser i Mesnali ved Lillehammer. Senteret arrangerer kurs for spesielle kreftdiagnoser og kurs for hele familier. Kursvirksomheten er en blanding av

plenumsaktiviteter og gruppearbeid. Tanken er at pasienter og pårørende gjennom aktiv deltakelse under oppholdet bedre skal kunne mestre livet under og etter kreftsykdom. Hovedmålsettingen er å gi deltakerne livsmot, mulighet for nye perspektiver og bidra til økt kontroll over eget hverdagsliv.

Søknad

Du søker Montebello-Senteret og legen søker garanti for oppholdet fra Nav.

Betaling

Egenandel for pasient er kr 150 per oppholdsdøgn og kr 100 for pårørende. Egenandelen kan ikke føres på egenandelskort. På familiekursene hvor mor eller far er syk er det ingen egenandel for barna.

På kurs for kreftsyke barn er det ingen egenandeler.

Reiseutgifter refunderes etter reiseregning som bidragsreiser av Helfo. Montebello-Senteret, 2610 Mesnali, tlf 62 35 11 00 eller www.montebello-senteret.no

LÆRINGS- OG MESTRINGSSENTER

Lærings- og mestringscentre er tilknyttet helseforetak over hele landet. Sentrene er læresteder der personer med kronisk sykdom og deres pårørende kan lære om sykdommen for å mestre hverdagen. Det er flere

kreftrelaterte kurs og grupper. Nasjonalt kompetansesenter for læring og mestring www.mestring.no

VARDESENTERET

Vardesenteret er etablert av Kreftforbundet og Oslo Universitetssykehus for å bidra til å dekke krefttrammedes behov for helhetlig kreftomsorg. Her finner du bl.a. tilbud om samtaler, kurs, grupper, veiledning om kosthold og fysisk aktivitet. Telefon 07877 eller 974 00 440

Senteret ligger på Radiumhospitalet. Det er flere sentere under planlegging.

Les mer på www.vardesenteret.no

KOMMUNEN

Rehabilitering skal i størst mulig grad skje der du bor. Kommunen har plikt til at alle som bor eller oppholder seg i kommunen, og som har behov for rehabilitering skal tilbys nødvendig utredning og oppfølging. Alle kommuner skal ha en koordinerende enhet for habilitering og rehabilitering. Dette er organisert ulikt i kommunene. Dersom du har spørsmål eller behov for tiltak, kan du ta kontakt med kommunen og spør etter den som har ansvaret for rehabilitering

EKSTRAUTGIFTER VED SYKDOM

Her vil vi gi en oversikt over de mest vanlige utgifter for kreftpasienter. Det er umulig å gi en omtale av alle ytelser, refusjoner og liknende du kan ha krav på. Regelverket er detaljert. Du kan ta kontakt med Helfo eller ditt lokale Nav-kontor for å undersøke nærmere om mulighet for dekning av utgifter.

REISE- OG OPPHOLDSUTGIFTER

Retten til pasientreiser er hjemlet i pasientrettighetslovens § 2-6. Helseforetakenes senter for pasientreiser (Pasientreiser ANS) dekker reiseutgiftene til behandlingsstedet. Ditt lokale pasientreisekontor kan gi informasjon og hjelpe deg med å planlegge reisen på telefon 05515. Pasientreiser har gode nettsider, www.pasientreiser.no. Vi gjengir hovedreglene her.

Reiseutgifter dekkes vanligvis etter takst for billigste reisemåte med rutegående transportmidler. I spesielle tilfeller kan du få dekket dyrere reise med privat bil, drosje eller fly. Dyrere reisemåte rekvireres av behandler, og må være nødvendig av helsemessige grunner.

Når du ordner reisen selv (reiser uten rekvisisjon) må du fylle ut et reiseregningsskjema for å få refundert reiseutgiftene. Du får ikke dekket

reiseutgifter hvis du kan benytte rutegående transportmiddel til lokal minstetakst eller enhetspris. Du må betale en egenandel for reisen som trekkes fra beløpet du har lagt ut (med mindre du har frikort).

Enkelte pasientreisekontor ønsker at du skal ringe dit når du skal reise langt, selv om du ikke har rekvisisjon. En del helseforetak har forhandlet fram gode avtaler på rutegående transport, og da er det bedre at du får helseforetakets rabatterte pris enn å bestille selv.

Foreldelsesfrist

Reiseregningen må sendes inn før det har gått 6 måneder.

Egenandel

Egenandel for hver enkeltreise er ca. kr 130, det vil si kr 260 tur/retur. Utgifter som er lavere enn egenandelen hver vei, kan føres på egenandelskortet dersom de overstiger minstetakst med offentlig transportmiddel, ved frikort refunderes disse. Se avsnitt om frikortordningen om tak for betaling av egenbetaling.

Ved fritt sykehusvalg er egenandelen kr 400 og kr 800 tur/retur. Denne egenandelen kan ikke føres på egenandelskortet.

Samordning av transport/ventetid

Syketransport samordnes for å få best mulig bruk av ressursene. Kjørekon-

toret gjør sitt beste for å begrense ulemper for deg som pasient. Likevel kan samordningen føre til at det er andre pasienter i drosjen, at bilen kjører omveier og det blir ventetid. Samordningen skal ikke gå ut over pasientens sikkerhet og helse. Ditt lokale pasientreisekontor har mer informasjon.

Bestilling av transport

Transport bestilles på telefon 05515 når du har rekvisisjon til pasientreise. De setter deg som regel over til ditt lokale pasientreisekontor (kjørekontoret).

Dersom dyrere reise enn vanlig rutegående transportmiddel er nødvendig, kan behandler utstede rekvisisjon. Da betaler du bare egenandel, eventuelt ingenting hvis du har frikort.

Permisjonsreiser

Permisjonsreiser kan dekkes for pasienter med livstruende sykdom som er innlagt i regionsykehus, spesialsykehus og landsdekkende sykehus. Permisjonsreiser dekkes ikke for pasienter som er bosatt i det fylket hvor sykehuset ligger. Jf Forskrift om dekning av reiseutgifter § 7.

Barns besøksreiser

Dersom pasient med livstruende sykdom har omsorg for barn under 14 år og selv ikke makter å reise hjem, kan nære pårørendes reiseutgifter

dekkes en gang per uke hvis pasienten er på behandlingsstedet to uker eller mer. Det bør foreligge uttalelse fra behandlerne. Oppholdsutgifter for pårørende dekkes ikke utover det som er direkte knyttet til reisen ut fra avstanden.

Bruk av egen bil

Kilometergodtgjørelsen er ca kr 2,00 pluss noe for ekstra passasjer, nødvendig ledsager eller medpasient. Avgift til parkering og bomstasjon dekkes. Du må også betale egenandel ved bruk av egen bil. Ambulansetransport er gratis.

Kost og losji

Kostgodtgjørelsen er ca kr 180 per døgn dersom fraværet fra hjemmet varer mer enn 12 timer. Overnattingsgodtgjørelse er på ca kr 320 per døgn på hotell dersom overnatting er nødvendig. Jf forskrift om dekning av reiseutgifter § 6.

Ledsager

Regelen – jf forskriftens § 10 - er at ledsager kan få dekket reiseutgifter tur/retur når legen dokumenterer at det er nødvendig med følge. Oppholdsutgifter dekkes ikke utover det som er direkte knyttet til reisen. Dersom ledsager velger å oppholde seg ved sykehuset mens pasienten er innlagt, kan oppholdsutgifter likevel dekkes med inntil det en tur/retur reise ville ha kostet.

Tapt arbeidsinntekt kan dekkes på visse vilkår.

Dersom det er dokumentert behov for å ha pårørende til stede på sykehuset for å kunne gjennomføre den medisinske behandlingen, skal oppholdsutgiftene bekostes av behandlingsinstitusjonen.

Poliklinisk behandling

Mange pasienter er friske nok til å få behandling uten å være innlagt i sykehus. Dette avgjøres i samråd med legen. Polikliniske pasienter får dekket reisen mot vanlig egenandel.

Seriebehandling

Dersom du må bo utenfor hjemstedet under seriebehandling (for eksempel strålebehandling, cellegiftbehandling eller trykktankbehandling), kan du få dekket utgifter til hjemreise i helgene når det er en eller flere dagers opphold i behandlingen. Jf spesialisthelsetjenesteloven § 5-5.

Rabattbevis for tog/buss utstedes av kjørekontoret, behandlingsstedet eller Helfo.

Vær oppmerksom på at dersom du legger ut for reisen selv, vil trygdekontoret bare refundere det en rabattert reise ville ha kostet. Du vil bare få dekket ca 80 % av utlegget.

Les mer på www.pasientreiser.no

FRIKORTORDNINGEN

Helseøkonomiforvaltningen, Helfo, har ansvaret for frikortordningen. Egenandelsordningene skal skjerme storforbrukere av visse helsetjenester mot for høye utgifter til egenandeler. Når egenandelstak er nådd, utstedes frikort. Det er to separate ordninger som dekker ulike tjenester. Frikort i den ene ordningen kan ikke benyttes ved tjenester som inngår i den andre ordningen.

Egenandelstak 1

Denne ordningen omfatter godkjente egenandeler ved følgende helsetjenester:

- legehjelp
- psykologhjelp
- poliklinisk behandling (sykehus)
- medisiner og utstyr på blå resept
- pasientreiser
- laboratorieprøver og radiologisk undersøkelse og behandling

Utgiftstaket reguleres hvert år. Du får frikort automatisk i posten når tak for egenandel er betalt.

Utfør egenkontroll når du mottar frikortet sammen med oversikt over egenandeler som er registrert. Kontroller at alle egenandelene er med. Barn under 16 år betaler ikke egenandel. Alders- og uførepensjonister med minstepensjon betaler ikke egenandeler for medisiner og sykepleieartikler på blå resept.

Selv om du har frikort kan du bli avkrevd betaling hos legen. Det kan skyldes egenandeler som ikke dekkes av ordningen, bedøvelsesmidler og bandasjemateriell er eksempler på det. Privat praksis uten driftsavtale med det offentlige innebærer høyere egenbetaling fra pasienten. Denne høyere egenandelen må du dekke selv. Spør gjerne om den helsetjenesten du benytter har driftsavtale.

Egenandelstak 2

Denne frikortordningen omfatter godkjente egenandeler for følgende helsetjenester:

- fysioterapi
- enkelte former for tannlegehjelp
- opphold i opptreningsinstitusjon
- behandlingsreiser (klimareiser) til utlandet i regi av Rikshospitalet

Når du har betalt egenandel skal du få en spesifisert kvittering. Det er ikke kvitteringskort til egenandelstak 2. Når du har nådd taket, sender du søknad og kvitteringer til det regionkontoret i Helfo som du hører til. Husk å oppgi navn og personnummer. Søknadsskjema finner du på www.helfo.no

Foreldelse

Det er viktig at du ikke venter for lenge med å henvende deg til Helfo. Fristen for å få refundert utgifter er seks måneder fra det tidspunkt behandlingen eller tjenesten som utløste egenandelen ble gitt. Les mer på www.helfo.no

LEGEMIDLER, NÆRINGSMIDLER OG MEDISINSK UTSTYR

Blå resept

Folketrygdlovens § 5-14 med tilhørende rundskriv og blåreseptforskriften.

For å få legemidler på blå resept må behovet for legemidlet være langvarig (mer enn 3 måneder) til behandling av en kronisk lidelse (mer enn to år). Legen kan foreskrive legemidlet direkte på blå resept hvis legemidlet finnes i refusjonslisten og vilkårene er oppfylt.

www.legemiddelverket.no/refusjonslisten

Egenandel er begrenset til ca kr 520 (barn og minstepensjonister betaler ikke egenandel). Det kan være prisforskjeller på likeverdige preparater. Vi anbefaler deg å ta kontakt med Helfos servicesenter på telefon 815 70 030 eller apoteket for å få nærmere informasjon om de reglene som gjelder for de legemidler eller det utstyr du trenger.

Bidragsordningen

Det kan ytes bidrag til utgifter som ellers ikke er dekket av folketrygdloven eller andre lover. Regelverket (folketrygdloven § 5-22) beskriver hvilke typer legemidler og materiell det kan ytes bidrag til, og etter hvilke kriterier.

Regelen for vanlig bidrag vil si at du betaler kr 1.600 i egenandel per

kalenderår og får dekket 90 % av utgiftene som overstiger dette. Du må legge ut for legemidlet/materiellet selv og sende kvitteringene til Helfo sammen med søknadsskjema, som du kan laste ned fra Helfos nettsider. På kvitteringen skal det fremgå; ditt navn, preparatets navn, pris, kjøpsdato, apotekets stempel og forskrivende leges navn. Helfo regner ut hva du skal ha og overfører pengene til deg. Se www.helfo.no

SMERTELINDRING

Fra 01.01.08 ble følgende sykdomspunkter inkludert i blåreseptordningen:

- Kroniske, sterke smerter med betydelig redusert livskvalitet og funksjonsevne
- Lindrende (palliativ) behandling i livets slutfase (her betaler man ikke egenandel)
- Næringsmidler for pasienter med kreft, immunsvikt, eller sterk svekkelse pga sykdom

Dersom legen finner at det er behov for smertebehandling hos spesialist, dekker Nav reiseutgifter til og fra behandling hos nærmeste nevrolog eller anestesilege.

Næringstilskudd

Når kreftsykdom har ført til sykkelig prosess i svelg, spiserør, mage og tarm som kan hindre tilførsel av mat og

næringsstoffer, samt når sykdommen har ført til kraftløshet eller avmagring og det er behov for næringstilskudd som supplement – kan det søkes om å få dekket næringstilskuddet på blå resept. Individuell refusjon for legemidler (herunder opioider for kronisk sterke smerter), samt dietetiske næringsmidler søkes av legen til Helfo.

Kreftpasienter kan også få støtte til forbruksmateriell. Eksempel er stomiutstyr. Det ytes i utgangspunktet bare støtte til næringsmidler og forbruksmateriell som står oppført i produkt- og prislister som Helfo har utarbeidet.

Statens legemiddelverk

Statens legemiddelverk er forvaltningsorganet på legemiddelområdet. De skal ivareta forbrukernes og helsevesenets behov for effektive og sikre legemidler, samt bidra til riktig og rasjonell legemiddelbruk. Etaten fører tilsyn med produksjon, utprøving og omsetning av legemidler. Tlf 22 89 77 00 eller www.legemiddelverket.no

GRUNNSTØNAD

Retten til grunnstønad er hjemlet i folketrygdlovens kapittel 6. Satsene reguleres årlig med virkning fra 1. januar.

Grunnstønad skal helt eller delvis dekke visse typer ekstrautgifter ved sykdom eller skade. Med ekstrautgifter menes her de utgifter som har

oppstått på grunn av sykdommen, og som friske personer ikke har. Ekstrautgiftene må være løpende, dvs stadig tilbakevendende. Engangsutgifter, for eksempel anskaffelsesutgifter, dekkes ikke av grunnstønaden.

Godkjente utgiftstyper

Du kan bare få dekket visse typer ekstrautgifter. De mest aktuelle utgiftstyper for kreftpasienter er:

- transportutgifter (drift av egen bil, drosje) – ved redusert bevegelighet eller innskrenket bevegelsesfrihet som for eksempel kulde om vinteren eller psykiske årsaker, samt å bryte isolasjon
- telefonutgifter i helt spesielle tilfeller
- utgifter ved bruk av protese og støttebandasjer
- utgifter til kjøp av spesialsyddestøttestrømper og liknende
- ekstraordinær slitasje på klær og sengetøy

Utgiftene må dokumenteres eller sannsynliggjøres og må være minimum sats 1. Det er derfor lurt å samle på kvitteringer. Grunnstønaden er skattefri. Den kan ytes til yrkesaktive eller trygdede uavhengig av inntektens størrelse. Ved innleggelse i institusjon utbetales ytelsen uendret hvis oppholdet forventes å bli kortere enn tre måneder.

Varighet

Sykdommen og ekstrautgiftene skal være av varig karakter. I folketrygdloven forstås varig som minimum 2 - 3 år. Dersom forventet levetid er kortere enn dette, kan du likevel søke grunnstønad. Behandlingen behøver ikke være avsluttet før du søker grunnstønad.

Aldersgrense

Det er ingen aldersgrense for rett til grunnstønad, bortsett fra til transport der den øvre aldersgrensen er 70 år. Du kan søke etter fylte 70 år, men da må det ha oppstått et varig transportbehov som medførte ekstrautgifter før du fylte 70 år.

Søknad

Du får søknadsskjema ved det lokale Nav eller hos sykehussosionom. Her kan du også få nærmere informasjon og hjelp med søknaden. Nav skal prioritere søknader fra kreftpasienter. Se også kapitlet om Refusjon av utgifter til legemidler og medisinsk utstyr. Se Nav.no for mer informasjon og søknadsskjema

HJELPESTØNAD

Retten til hjelpestønad er hjemlet i folketrygdlovens kapittel 6. Satsene reguleres årlig.

Hjelpestønad kan ytes dersom du på grunn av sykdom har et særskilt pleie- og tilsynsbehov. Det er et vilkår

at det foreligger et privat pleieforhold. Ved kartlegging av hjelpebehovet skal det legges vekt på behov for særskilt tilsyn, pleie og omsorg. Ved vurdering av hjelpebehovet kan det også legges vekt på stimulering, opplæring og trening som utføres i hjemmet. Særskilt tilsyn kan det være behov for ved manglende evne til å klare seg uten tilsyn i ulike situasjoner, både inne og ute, dag og natt. Særskilt pleiebehov kan blant annet være behov for hjelp til personlig stell og i spisesituasjoner.

Det er ingen øvre eller nedre aldersgrense for å få hjelpestønad. Ordinær hjelpestønad til tilsyn og pleie er skattefri og utbetales månedlig.

Varighet

Ekstraavgiftene og det særskilte tilsyns- og pleiebehovet må skyldes varig sykdom, av minst 2-3 års varighet. Ved alvorlig sykdom der pleieforholdet antas å vare kortere, kan du også søke hjelpestønad.

Søknad

Du får søknadsskjema på Nav eller hos sykehussosionom. Her kan du også få nærmere informasjon og hjelp til utfyllingen.

Forhøyet hjelpestønad til barn under 18 år

Funksjonshemmede eller alvorlig syke barn under 18 år som har et betydelig behov for ekstra tilsyn og

pleie, kan få forhøyet hjelpestønad. Kreftsyeke barn har vanligvis rett til forhøyet hjelpestønad i den intensive behandlingsfasen. Det er en forutsetning at sykdommen/lidelsen varer mer enn 2-3 år. Ved vurdering av forhøyet hjelpestønad og hvilken sats som skal brukes, legges det vekt på:

- hvor mye barnet/ungdommens fysiske og psykiske funksjonsevne er nedsatt
- hvor omfattende pleieoppgaven og tilsynet er
- hvor stort behov for stimulering, opplæring og trening er
- hvor mye pleieoppgaven binder den som gjør arbeidet

Det er den totale arbeidsbelastningen for den som utfører pleien, som er avgjørende for retten til forhøyet hjelpestønad. Direkte ekstraavgifter til leid hjelp eller inntektstap på grunn av pleien er ikke avgjørende.

HJELPEMIDLER

Med hjelpemidler menes her gjenstander som bidrar til å bedre den vanlige funksjonsevnen. Folketrygden dekker utgifter til hjelpemidler som administreres av Nav hjelpemiddelsentralen i hvert fylke. Jf folketrygdloven, kapittel 10. Nettsidene til Nav er blitt brukervennlige

og du finner mye informasjon om hjelpemidler både til barn, ungdom og voksne.

Du har krav på nødvendig faglig veiledning og bistand i forbindelse med søknad, utprøving, anskaffelse og tilpasning av hjelpemidler. Det naturligste stedet å henvende seg først er hjemmetjenesten i kommunen. Alle kommuner har fysioterapitjeneste og mange har også ergoterapeut. Videre kan Nav hjelpemiddelsentral i fylket der du bor og Husbanken gi informasjon om rettigheter og muligheter.

Noen eksempler

Brystkrefteropererte kan få nedsatt kraft i arm og hånd. Hjelpemidler som egner seg for énhåndsbruker kan være nyttig. Det gjelder for eksempel brødskjærer, kjøkkenredskaper med festeanordninger, tallerkenunderlag og liknende. De som har nedsatt kraft i armen, kan ha nytte av hjelpemidler med bedre grepstilpasning, som kniver med saggrep, utbygde håndtak, universalvridere og liknende. Kjøkkenredskaper som er vanlige for alle dekkes ikke av folketrygden.

Dersom du har spredning til skjelettet i rygg, hofta eller bekkenregionen og har vondt for å stå, gå eller bøye deg, kan du ha nytte av regulerbar arbeidsstol, gripetenger, toalettforhøyer, badekarsete, spesialputer, diverse vegg håndtak og liknende.

Du kan få stønad til anskaffelse av grunnmønster for klær dersom du har en sterkt avvikende kroppsform og ikke kan bruke konfeksjonssyde klær. Eksempler på hva som menes med sterkt avvikende kroppsform kan være feilstillinger i rygg, overkropp, armer, bein og liknende. Et grunnmønster må lages av en fagperson. Hvis alle klærne dine må sys etter grunnmønsteret, kan du få dekket utgiftene med inntil 1/5 av G. Trenger du bare spesialsyde klær til overkropp eller underkropp, kan du få dekket inntil 1/10 av G. Utgiftene må dokumenteres. Ta kontakt med Nav lokalt og bruk skjema Søknad om hjelpemidler, tolkehjelp (ny bruker), lese- og sekretærhjelp og funksjonsassistent. Skjemaet kan lastes ned fra www.nav.no

En del kreftpasienter har en eller annen funksjonshemming før de får kreftdiagnosen, for eksempel leddgikt eller annen revmatisme. Det er viktig at også de får hjelpemidler, selv om det ikke egentlig er kreftdiagnosen som er den opprinnelige årsaken til at de trenger dem.

Utstyr til skoleleever

Skolen dekker utgifter til hjelpemidler som brukes og oppbevares på skolen. Folketrygden dekker utgifter til hjelpemidler som brukes til hjemmeleker. Forutsetningen er at hjelpemiddelet samtidig bedrer den enkeltes alminnelige funksjons-

evne eller muligheten til å skaffe seg arbeid. Se også kapitlet Ungdom og kreft.

Fritid

Utstyr til hobbyvirksomhet, fritidsaktiviteter, trivselsformål osv. faller utenfor folketrygdens stønadssamme for hjelpemidler. Barn og unge under 26 år kan få dekket spesialutstyr til sport og fritid, men ikke til å drive konkurranseidrett.

Arbeidslivet

Det kan på visse vilkår gis tilskudd til hjelpemidler på arbeidsplassen. Det gjelder utstyr som er nødvendig for at en arbeidstaker skal kunne gjøre jobben sin. Nav kan gi nærmere opplysninger.

Hjemlån, korttidslån

Det kan være aktuelt med et korttidslån (3 måneder) av hjelpemidler for pasienter som pleies hjemme, eller som trenger mye hvile i perioden etter en operasjon eller behandling. Hjelpemidler kan for eksempel gjøre det lettere å fungere hjemme i en slik situasjon. Slike hjelpemidler kan være pasientløftere, regulerbare senger, støttehåndtak ved WC og dusj, dusjstoler, rullestoler, krykker osv. Hjelpemidlene lånes ut fra lokalt lager (som finnes i hver kommune) og ergoterapeut, hjemmesykepleier eller annen fagperson kan være behjelpelig med utlånet. Kontakt hjemmetjenesten der du bor.

Endringer i boliger

Hvis sykdommen har ført til fysisk funksjonsnedsettelse, som for eksempel at du er blitt avhengig av rullestol, kan det være behov for flere endringer i boligen. Det kan dreie seg om å lette den fysiske adkomst til boligen og fjerne terskler inne. Endre badetrom kan være aktuelt hvis du ikke lenger kan komme opp i et badekar. Husbanken gir lån og kommunen kan gi bidrag (økonomisk behovsprøvd) til endring av bolig.

Tlf 815 33 370 eller www.husbanken.no

Søknad utformes i samarbeid med for eksempel ergoterapeut eller fysioterapeut i kommunen. Det er viktig å begrunne behovet for endringer/utskifting nøye. Det må også foreligge legerklæring som dokumenterer behovet, og det er viktig å få skriftlig vedtak før arbeidet settes i gang for at du skal være sikker på at utgiftene dekkes.

PROTESER, PARYKK OG ORTOPEDISKE HJELPEMIDLER

Folketrygden yter stønad til dekning av utgifter til anskaffelse, vedlikehold og fornyelse av nødvendige og hensiktsmessige ortopediske hjelpemidler, brystprotese og parykk/hodeplagg. Folketrygdloven § 10-7 og tilhørende forskrifter regulerer rettingene. Reise for tilpasning dekkes av Nav, ikke av Pasientreiser. Det er ingen egenandel ved disse reiser.

Brystprotese og BH

Brystprotese dekkes etter operativt inngrep. Behovet må dokumenteres av lege ved første gangs anskaffelse. Spesialbrystholder kan dekkes ved første gangs tilpasning av brystprotese med opp til kr 725. Se forskriften § 5.

Parykk

Kreftbehandling kan føre til hårtap. I stedet for parykk kan du få dekket annet hodeplagg. Ulike teknikker for å skjøte gjenværende hår kan dekkes dersom dette kan erstatte parykk. Kostnadsgrensen er ca kr 5.200 per kalenderår. Se forskriftens § 8.

Ved avvikende hodeform eller allergisk reaksjon mot syntetisk materiale, kan det ytes forhøyet stønad med inntil ca kr 13.500 per kalenderår. Allergien må dokumenteres av spesialist.

Barn under 18 år kan få to individuelt tillagede parykker eller inntil seks syntetiske parykker per kalenderår.

Til stell og vedlikehold av parykken gis ingen støtte.

Ortopedisk fottøy

Ortopedisk fottøy er sko som er spesiallaget slik at de skal avhjelpe funksjonsforstyrrelser i fot- og ankelregionen. Ortopedisk fottøy kan være individuelt laget til den enkelte bruker, eller fabrikkmessig framstilt for en diagnosegruppe/brukergruppe.

For å få støtte til anskaffelse, fornyelse og vedlikehold av et ortopedisk hjelpemiddel, må du ha en varig (over to år) og vesentlig funksjonsforstyrrelse i støtte- og bevegelsesorganene. Hjelpemiddelet skal være rekvirert av godkjent spesialist, som må godtgjøre at det er nødvendig og hensiktsmessig. Det er ikke bare diagnosen og graden av funksjonsbortfall som avgjør om det vil være hensiktsmessig å ta i bruk et ortopedisk hjelpemiddel. Brukerens allmenntilstand og hvilke bruksområder hjelpemiddelet skal dekke, spiller også inn.

Søknad om støtte til ortopediske hjelpemidler sendes Nav lokalt. Det er innført egenandel som ikke inngår i egenandelstak 1 og 2.

HJELPEMIDLER VED PUSTEVANSKELIGHETER

Enkelte kreftpasienter kan få problemer med pusten. Det gjelder spesielt lungekreftpasienter, men kan også gjelde andre. Hjelpemiddelsentralene har ansvar for utlevering og kan gi informasjon om praksis i de ulike fylker. Hjelpemidler til puste vansker kan være inhalasjonsapparater, sugearrater eller surstoffapparater. Du kan også få informasjon på Nav.

Søknad

Legen må søke på RTV blankett 5.16 som sendes hjelpemiddelsentralen i fylket. I hastesaker kan pasient/pårø-

rende få med søknaden og levere den personlig. Hjelpemiddelsentralen vil så langt mulig lage hastvedtak slik at du kan få hjelpemidlet samme dag.

STOMI OG RESERVOAR

Stomi- og reservoaropererte har en kunstig åpning på magen for tarm og/eller urinveiene. Folketrygden gir refusjon for poser og annet utstyr som den opererte trenger. Utstyret kan kjøpes på apotek eller bandasjist-utsalg over hele landet på blå resept. Resepten må fornyes hvert år. Du får kjøpt utstyr for tre måneders forbruk av gangen. Egenandel føres på egenandelskort 1.

Hvis du bruker brokkinde grunnnet stomi og brokk, kan det rekvireres av lege som spesielt hjelpemiddel på blå resept (folketrygdloven § 5-14).

Stoppende medikamenter som Imodium, Loperamid og liknende kan forskrives av lege på blå resept ved kronisk diaré etter store operasjoner på mage/tarm.

Ekstrautgifter ved sykdom og behandling kan dekkes på ulike måter. Vi anbefaler deg å samle kvitteringer på ekstrautgiftene du har. Du kan ha rett til grunnstønad hvis du har varige, løpende ekstrautgifter i forbindelse med sykdommen/stomien, se eget kapittel om grunnstønad. Det er mulig å få særfradrag i skattelik-

ningen ved store utgifter i forbindelse med sykdom og behandling. Se mer i kapitlet om skatt.

SEKSUALTEKNISKE HJELPEMIDLER

Det gis stønad til seksualtekniske hjelpemidler etter folketrygdloven § 10-6 for å bedre den seksuelle funksjonsevnen. Funksjonsevnen må være vesentlig og varig nedsatt på grunn av sykdom, skade eller lyte. Du må ha gjennomgått medisinsk vurdering som konkluderer med at videre medisinsk behandling ikke vil bedre funksjonsevnen. Eksempler på hjelpemidler er: Vakumpumper, ereksjonsring, glidemiddel, vibrator og massasjeavstiv.

Personer operert for prostatakreft kan ringe PROFO kontaktelefon: 06122.

Formidling av seksualtekniske hjelpemidler

Bruk av seksualtekniske hjelpemidler har med personlige og intime forhold å gjøre. Veiledning og utprøving skal derfor foretas av sykehusavdelinger med kompetanse innen urologi, nevrologi, gynekologi eller av privatpraktiserende spesialist med tilsvarende kompetanse.

Leverandør sender hjelpemiddelet direkte hjem til deg.

Legen skal sende inn søknad på avta-lefestede produkter til Nav Helseopp-

gjør, Postboks 7062 St Olavs plass, 0130 OSLO.

Dersom brukers behov ikke kan avhjelpest med et av avtaleproduktene og problemet kan løses med et annet produkt i samme produktkategori kan det søkes om dispensasjon til å kjøpe slikt produkt. Da søker legen om dispensasjon til Nav Hjelpemidler og tilrettelegging, Fagenheten, Postboks 5 St. Olavplass, 0130 Oslo Du betaler ikke egenandel ved anskaffelse av disse hjelpemidlene.

STRUPELØSE OG MUNNHULEOPERERTE

Folketrygden har forskjellige tilbud når det gjelder hjelpemidler for strupeløse (laryngectomerte) og munnhuleopererte.

Taleapparat – vibrator

Ved utskrivning fra sykehuset blir det bestilt vibrator (taleapparat) og sug for fjerning av slim for strupeløse.

Stemmeforsterker

Hvis den strupeløse trenger stemme-forsterker, kan dette søkes via hjelpemiddelsentralen i hjemfylket. Dette må ikke forveksles med høyttaleranlegg eller annet liknende utstyr som det ikke gis stønad til.

Diverse utstyr

Den laryngectomerte får som hovedregel dekket utgifter til forbruks-

materiell på blå resept. Dette gjelder stomabandasjer (fuktvarmefilter), næringsdrikker, smekker og liknende.

Grunnstønad

Grunnstønad kan i spesielle tilfeller ytes til laryngectomerte. Se kapitlet om grunnstønad.

Parkeringsstillatelse

Hvis den strupeløse har problemer med å være ute i kulde, kan det søkes parkeringsstillatelse som for bevegelseshemmede.

TANNBEHANDLING

Folketrygdens § 5-6 med tilhørende forskrifter og rundskriv har bestemmelser om dekning av utgifter til tannbehandling. Bestemte grupper har rett til hel eller delvis stønad. Kreftsykdom og behandling påvirker ofte munnhelsen. Dette kan føre til økt behov for tannbehandling. Det er den enkelte tannlege som har ansvaret for å vurdere hvem som kan få dekket utgiftene. Vær oppmerksom på at trygden bare yter utgiftsdekning etter offentlige takster. Disse takstene er ofte lavere enn de priser tannlegene har og det kan være prisforskjeller hos de ulike tannleger. Det betyr at ”full dekning” ikke nødvendigvis betyr at hele regningen dekkes.

Spørsmål om regelverk og takstsystem kan rettes til Helsedirektoratet, avdeling for refusjon, legemidler og

tannbehandling eller til Helfo Servicesenter på telefon 815 70 030

Hva dekkes

Gjeldende regler for kreftpasienter ved følgende tilstander/tilfeller:

- 1. Kreft i munnhulen, tilgrensende vev eller i hoderegionen forøvrig**
Dette inkluderer både primærsvulster, spredning og andre sjeldne krefttilstander som direkte påvirker munnhulen/kjevene. I tillegg til diagnose som nevnt over må sykdommen eller behandlingen av denne ha ført til behov for tannbehandling. Det gis full dekning etter offentlige takster.
- 2. Infeksjonsforebyggende behandling ved særlige medisinske tilstander**
Denne bestemmelsen gir stønad til nødvendig infeksjonsforebyggende tannbehandling der infeksjonsspredning fra munnhulen kan innebære en alvorlig og livstruende risiko. Det gis full dekning etter offentlige takster til følgende grupper: Benmargstransplantasjon, stamcellebehandling, høydosebehandling med cellegift, spredning til skjelett under behandling med navngitte mediikamenter (bisfosfonater), strålebehandling samt ved immunsuppressiv (som hemmer kroppens naturlige forsvar) behandling etter store organtransplantasjoner.

Også ved tannkirurgiske inngrep, konserverende tannbehandling og forebyggende tiltak, nødvendig protetisk behandling og eventuelle implantater kan utgiftene dekkes.

- 3. Munntørighet (hyposalivasjon)**
Det gis delvis dekning til tannbehandling i de tilfeller der hyposalivasjon på grunn av legemiddelbruk (for eksempel cellegift) eller sykdom har medført økt kariesaktivitet. Stønad ytes kun i de tilfeller der det foreligger dokumentasjon på hyposalivasjon over tid, minimum ett år.

Stønad ytes fortrinnsvis til konserverende tannbehandling for påførte kariesskader. Dersom tenner går tapt, til tross for regelmessig behandling hos tannlegen, kan også utgifter til protetisk behandling dekkes.

Legemidler er den vanligste årsaken til munntørighet. Det å ta et legemiddel som potensielt kan gi munntørighet er imidlertid ikke god nok dokumentasjon for å få stønad etter denne bestemmelsen. Hyposalivasjon må dokumenteres ved kliniske funn som underbygger at bruker har tilstanden, og at dette har medført økt kariesaktivitet.

Søknad

Tannlegen er ansvarlig for å vurdere retten til å få dekket tannbehandling.

Videre er tannlegen ansvarlig for at behandlingen er innenfor rammene av nødvendig og forsvarlig tannbehandling. Tannlegen må kunne dokumentere sine vurderinger, og pasientjournalen skal inneholde alle de opplysninger som er relevante og nødvendige, jf. helsepersonellovgivningen med tilhørende forskrifter.

Dersom du kvalifiserer til dekning av utgifter etter kriteriene ovenfor behøver du ikke legge ut for regningen selv. Ta kontakt med din tannlege og sjekk om vedkommende har inngått avtale om direkte oppgjør med Helfo.

Dersom tannlegen ikke har avtale om direkte oppgjør, må du først betale hele behandlingen til tannlegen. Tannlegen fyller så ut et skjema for deg dersom vedkommende vurderer det slik at du har rett til stønad. Skjemaet må du signere og sende til Helfo i etterkant av behandlingen.

Foreldelsesfrist

Husk at skjemaet må sendes inn før det har gått 6 måneder etter den enkelte tannlegekonsultasjonen. Er det en tidkrevende behandling du skal gjennomgå regnes seksmånedersfristen fra siste behandlingsdato. Men du behøver ikke vente til hele behandlingen er gjennomført. Krav kan sendes fortløpende til Helfo. Den som har svært lav inntekt kan søke Nav sosial om økonomisk støtte til tannbehandling.

Vær oppmerksom på at blant annet barn og unge frem til 19 år, grupper av eldre, langtidssyke og uføre som mottar hjemmesykepleie omfattes av den offentlige tannhelsetjenesten og har rett til fri tannbehandling etter lov om tannhelsetjeneste § 1-3 (forebyggende).

BILSTØNAD

Hvis du ikke kan benytte offentlig transportmidler som følge av sykdom, skade eller lyte, kan du ha rett til bilstønad.

Hvem kan få bilstønad?

- Du kan ha rett til bilstønad hvis du har en varig funksjonsnedsettelse som gjør at du ikke kan bruke offentlige transportmidler, eller hvis bruk av offentlig transport fører til urimelege belastninger for deg. I tillegg må du ha et behov for bil for å kunne
- reise til og fra arbeids- eller utdanningssted
 - utføre din funksjon som hjemmearbeidende
 - forhindre eller bryte en isolert tilværelse
 - avlaste familien i tilfeller hvor funksjonsnedsettelsen fører til særlig stor pleiebyrde og derved kan forhindre innleggelse i helseinstitusjon

Det er en forutsetning at transportbehovet ikke kan dekkes på annen måte enn ved stønad til bil.

Det gis ikke stønad til bil hvis funksjonsnedsettelsen er oppstått etter fylte 70 år.

Parkeringsplass for bevegelsehemmede

Dersom du har problemer med å gå en viss strekning, kan du på eget skjema søke om parkeringsplass for bevegelsehemmede. I tillegg til å kunne bruke spesielt anviste plasser kan du også parkere gratis på offentlige parkeringsplasser ut over lengste tillatte parkeringstid. Kontakt din kommune for nærmere opplysninger.

Bomavgift

Ved å vise parkeringstillatelsen ved bomstasjonen kan en passere gratis med bilen (i hvert fall i de største byene). Ved å passere i Auto-Pass feltet må en anskaffe brikke.

Transporttjeneste for funksjonshemmede (TT)

Alternativet til egen bilkjøring kan være transporttjenesten gjennom kommunen. Du kan søke om et TT-kort og kan få tildelt turer med drosje til sterkt reduserte priser. Lengden på turene er begrenset og det er også en øvre grense for hvor mange turer du kan få tildelt. Ta kontakt med kommunen der du bor for nærmere informasjon.

FERIE OG OPPHOLD I UTLANDET

Hvis du har tenkt deg på reise til utlandet, bør du som pasient samrå deg med legen din om reisen er medisinsk tilrådelig. Du må også underrette Nav om reisen. Dersom du har sykepenger eller arbeidsavklaringspenger, må legen skrive anbefaling til Nav for at du kan beholde ytelsene under utlandsoppholdet.

Helsetrygdekort i EØS-land

Skal du ha opphold midlertidig i et annet EØS-land og Sveits, bør du ha med deg Europeisk helsetrygdekort. Kortet bestilles elektronisk, www.helfo.no eller tlf 815 70 030. Når du viser fram kortet, har du krav på medisinsk hjelp på like vilkår som oppholdslandets egne borgere. Hvis de som bor i landet må betale egenandeler, må du også det. I mange land får du ikke dekket utgifter til helsetjenester fullt ut. Dette kan også gjelde sykehusopphold.

Utenfor Norden dekker ikke helsetrygdekortet ekstra utgifter til hjemreise hvis du blir syk eller utsatt for en ulykke. For å sikre deg mot ekstrautgifter bør du kjøpe reiseforsikring.

Opphold utenfor EØS

Som turist har du ikke rett til dekning av helsetjenester i utlandet. Folketrygden dekker heller ikke reisen hjem. Du bør tegne en reiseforsikring som dekker eventuelle utgifter.

Reiseforsikring

Dine utgifter til sykehjelp kan bli større enn det folketrygden dekker. Dette gjelder både i og utenfor EØS. Vi anbefaler at du tegner en reiseforsikring som vil kunne dekke det som folketrygden ikke dekker. Reisebyråene og forsikringsselskapene kan gi deg nærmere opplysninger. En vanlig reiseforsikring varer for sammenhengende opphold i 35 dager. Utover det må du tegne en ekstrasikring. I spesielle tilfeller kan det bli problemer med reiseforsikringen. Dette gjelder dersom det er stor sannsynlighet (over 50 %) for at det vil oppstå komplikasjoner eller forverringer i sykdom du hadde før reisen. I disse tilfellene er det viktig å avklare med legen og forsikringsselskapet på forhånd. Folketrygden dekker ikke hjemreise til Norge, og heller ikke bæretransport hjem ved dødsfall i utlandet. Men begge deler vil bli dekket av en reiseforsikring.

Opphold i utlandet

Hovedregelen er at du mister medlemskap i den norske folketrygden etter 12 måneders opphold i utlandet. For å beholde medlemskapet må du søke Nav utland om fortsatt medlemskap, og du må betale trygdeavgift. Nav internasjonalt har tlf 21 07 37 00. Norske statsborgere som studerer i utlandet med lån eller stipend fra Statens lånekasse er automatisk medlem i folketrygden, jf folketrygden § 2-5 første ledd bokstav i.

BEHANDLING I UTLANDET

Du kan få dekket helsehjelp i EU/ EØS-land. Dette gjelder i hovedsak helsehjelp gitt utenfor sykehus. Ordningen omfatter blant annet behandling hos lege, fysioterapeut, psykolog, kiropraktor og tannlege i den utstrekning slik behandling dekkes av det offentlige i Norge. Les mer om dette på Helfo sine nettsider.

Du har rett til nødvendig helsehjelp etter pasientrettighetsloven § 2-1 5. ledd. Dersom sykehuset bryter behandlingsfristen, kan Helfos pasientformidling finne et annet behandlingstilbud ved annet sykehus i Norge eller i utlandet.

I helt spesielle tilfeller kan du ha rett til kreftbehandling i utlandet når det mangler medisinsk kompetanse i Norge. Det er den enkelte helseregion som administrerer ordningen, søknad sendes dit. Du kan selv søke om behandling i utlandet. Det er ikke krav om forhåndsgodkjenning. Det er heller ikke et krav om at søknaden må fremmes av lege.

Det er den behandlende lege i spesialisthelsetjenesten som vurderer om du har rett til nødvendig helsehjelp og om det finnes behandlingstilbud i Norge. Der legen kommer til at det ikke finnes kompetanse i Norge, og mener at du har rett til behandling i utlandet, skal legen på dine vegne søke helseforetaket.

Helseforetaket vil vurdere:

- hvorvidt det finnes forsvarlig behandlingstilbud i Norge
- om tjenestetilbudet i vedkommende utland er forsvarlig
- hvorvidt et annet behandlingssted i utlandet skal benyttes og om
- eksperimentell eller utprøvede behandling av sjeldne sykdomstilstander er aktuelt

Avslag på søknad om finansiering av sykebehandling i utlandet kan påklages til Klagenemnda for behandling i utlandet, Postboks 8022 Dep. 0030 Oslo, tlf 23 15 94 60 (jf prioriteringsforskriften § 3).

FYSIOTERAPI I UTLANDET

Det er flere behandlingssteder som er godkjent. Du må ha henvisning fra lege før du reiser til utlandet. Det gis bidrag på samme vilkår som i Norge.

ALTERNATIV ELLER KOMPLEMENTÆR BEHANDLING

Begrepene komplementær og alternativ behandling brukes om hverandre. Det heter komplementær behandling når dette kommer i tillegg til sykehusbehandling. Alternativ behandling er når en avslutter skolemedisinsk behandling for å gå over på andre behandlingsmetoder. Vi råder

deg til å tenke igjennom hvor mye tid, krefter og penger du eventuelt er villig til å investere i dette.

Alternativ og komplementær behandling dekkes ikke av folketrygden. I spesielle tilfeller kan vitaminer og jernpreparater dekkes, jf folketrygden § 5-14. Helfo kan informere mer om dette. Noen leger bruker akupunktur i ordinær behandling.

Selv om det har vist seg vanskelig å finne bevis for at mange alternative behandlingsformer har effekt, kan behandlingstilbud som legger vekt på avslapning, sunt kosthold og velvære heve livskvaliteten for mange kreftpasienter i en vanskelig fase i livet.

Nasjonalt informasjonssenter for alternativ behandling (NIFAB) ligger i Tromsø og er opprettet av Helse- og omsorgsdepartementet for å gi Norges befolkning nøytral og kvalitets-sikret informasjon om alternativ behandling. Se www.nifab.no for flere opplysninger.

INTERNASJONALE TRYGDEAVTALER

For alle som er flyttet til Norge er det viktig å vite om man er omfattet av en trygdeavtale mellom Norge og det/ de land man tidligere har bodd eller arbeidet i. Det samme gjelder om du arbeider i Norge, men bor i et annet land. Trygdeavtalene innebærer at man "drar med seg" sine rettigheter

fra land til land. For statsborgere i de europeiske land som er omfattet av EU-avtalen og EØS-avtalen gjelder en omfattende trygdeavtale som gir mange rettigheter når man krysser landegrensen.

Norge har også trygdeavtaler med USA, Canada, Bosnia/Hercegovina, Kroatia, Serbia, Slovenia, Chile, Sveits, Tyrkia og Ungarn mfl. Disse avtalene gjelder kun statsborgere i avtalelandene. Mellom de fem nordiske land gjelder trygdeavtalen uavhengig av statsborgerskap. Generelt innebærer disse trygdeavtalene at vilkårene for å ha rett til en trygdeytelse i Norge kan være oppfylt ved å legge sammen opptjening av rettighet i de andre land.

Eksempler: Går man fra arbeidsforhold i et annet avtaleland direkte til nytt arbeidsforhold i Norge, har man fra første dag rett til sykepenger i Norge. Ved pensjon skal hvert land betale sin forholdsmessige del ut fra din opptjening i landet. Hvis din opptjeningstid i et land ikke er lang nok til å få pensjon fra dette landet, medregnes denne opptjeningstiden i grunnlaget for rett til pensjon fra et annet land.

Hvis man er i livets slutfase og ønsker å vende tilbake til sitt europeiske hjemland for å dø der, har man rett til å få palliativ behandling i hjemlandet for Norges regning, og skal da

få utstedt en særskilt blankett E-112 fra Helfo i Norge, som man leverer til sykehuset i hjemlandet.

HJELPEORDNINGER I HJEMMET

Alle kommuner tilbyr hjelpeordninger i hjemmene. Tjenestetilbudet varierer fra kommune til kommune, både med hensyn til hvilke ytelser man kan få, hvor ofte man kan få dem og eventuell egenbetaling. De ordningene som kan være aktuelle er hjemmesykepleie, hjemmehjelp og fysioterapeut. Mange kommuner har også ergoterapeut. Andre tiltak kan være bistand fra ambulerende vaktmester, avlastning og tilbud om støttekontakt. På kommunens servicekontor eller kontoret for hjemmebaserte tjenester kan du få informasjon, råd og bistand.

HJEMMESYKEPLEIE

Hjemmesykepleien er et viktig supplement og alternativ til institusjonssykepleie. De fleste som arbeider i hjemmesykepleien er offentlig godkjente sykepleiere, hjelpepleiere eller omsorgsarbeidere. Anmodning om hjemmesykepleie kan komme fra pasienten selv eller andre som kjenner pasientens forhold. Hjemmesykepleie er gratis.

HJEMMEHJELP/PRAKTISK BISTAND

Alle kommuner har hjemmehjelpsordning. Hjemmehjelpen utfører noe husarbeid. Hjemmehjelp tildeles etter søknad og en behovsprøving. Det er betaling av tjenesten i forhold til inntekt.

AVLASTNING

Avlastning er et tilbud til familier med belastende og tyngende omsorgsoppgaver. Avlastning kan være sykehjems plassering for voksne og for barn kan det være avlastning i et besøkshjem.

OMSORGLØNN

Kommunen kan gi lønn til personer med tyngende pleie- og omsorgsarbeid. Søknad sendes kommunen, som regel til pleie- og omsorgsetaten. Omsorgslønnen er vanligvis så lav at den ikke erstatter arbeidsinntekt. Som regel er det nærmeste pårørende som får innvilget omsorgslønn, men også venner og naboer kan etter vurdering være aktuelle.

Omsorgslønn er skattbar inntekt. Personer som mottar omsorgslønn blir innmeldt i folketrygden og vil ha krav på sykepenger og rett til opptjening av pensjonspoeng.

BRUKERSTYRT PERSONLIG ASSISTENT

Brukerstyrt personlig assistent (BPA) er en ordning for syke og funksjonshemmede som trenger personlig og praktisk hjelp. BPA kan benyttes av kreftrammede med små barn eller pasienter som trenger omfattende bistand. Det blir innvilget et visst antall timer hjelp i uken. Den som trenger hjelpen, administrerer selv hvordan og når den skal gis. Servicekontoret, sosialkontoret eller hjemmetjenesten i kommunen gir nærmere opplysninger.

STØTTEKONTAKT

Enkelte barn, unge eller voksne trenger hjelp og støtte for å kunne ta del i sosiale og kulturelle aktiviteter, finne seg til rette blant andre barn og ungdommer osv. Mange kommuner oppnevner og betaler støttekontakter, men foreldre kan også selv finne fram til den de ønsker som støttekontakt. Også voksne som har behov for det, kan få støttekontakt. Ta kontakt med sosialkontoret for nærmere opplysninger.

STØTTE TIL FAMILIEN

Når et medlem i familien får kreft påvirker det hele familien. Eksempler på dette kan være at forholdet til ektefellen blir endret, barna får en annen rolle eller at det oppstår konflikter mellom søsken. Familierådgiv-

ningskontor, Pedagogisk Psykologisk Tjeneste, kommunehelsetjenesten eller sosialkontoret er instanser som kan gi hjelp. Sykehussosionomene har god erfaring med hjelp til hele familien og kan kontaktes på sykehus der det er sosionom. Kreftforeningens lokale kontorer kan også gi råd og veiledning.

FRIVILLIGHETSSENTRALENE

Frivillighetssentralene formidler og koordinerer frivillig innsats i nærmiljøet. Eksempler på hva de frivillige bistår med er rådgivningstjeneste, selvhjelpsgrupper, besøkstjeneste, barnepass, følge til lege, frisør, bank og liknende og praktisk hjelp som hagearbeid og vedhogst. Du kan kontakte kontoret for hjemmebaserte tjenester i din kommune eller ta direkte kontakt med frivillighetssentralen der du bor.

LÅN AV SYKEUTSTYR

Mange kreftpasienter som bor hjemme, har behov for spesielt sykeutstyr. Du kan låne slikt utstyr via hjemmesykepleien. Hjelpemiddel-sentralene som finnes i alle landets fylker, kan også formidle nødvendig utstyr til pasienter hjemme. Les mer om hjelpemidler i kapitlet Tekniske hjelpemidler. Kommunens kontor for hjemmetjenester, sosialkontoret og trygdekontoret kan også gi nærmere opplysninger om lån av sykeutstyr og hjelpemidler.

TRYGGHETSALARME OG VARSLINGSSYSTEMER

Mange kommuner har ordning med trygghetsalarm for eldre, funksjons-hemmede og syke som bor hjemme. Du får nærmere opplysninger på sosialkontoret eller kommunens kontor for hjemmetjenester.

TRANSPORTTJENESTE FOR FUNKSJONSHEMMEDE

Det er spesielle transportordninger for syke, eldre og funksjonshemmede i mange kommuner. Brukerne betaler vanligvis det samme som offentlige transportmidler koster. Sosialkontoret har oversikt over spesielle transportordninger i din kommune (TT-kort).

PÅRØRENDE

PÅRØRENDES RETTIGHETER

Dette avsnittet omhandler trygde-regler for pårørende til kreftsyke. Se for øvrig kapitlene Barn og unge med kreft og Hjelpeordninger i hjemmet.

Sykmelding av pårørende

Det at en som står en nær er alvorlig syk, er ofte en stor belastning. Denne belastningen kan være så stor at den går ut over arbeidsevnen. For at legen skal kunne skrive ut sykmelding, må den pårørende selv være syk. I mange tilfeller kan en bli syk av

den belastningen det er at en av ens nærmeste har en alvorlig, livstruende sykdom. Sykehuslegen kan vanligvis ikke sykmelde pårørende. Snakk med fastlegen hvis det blir for tøft å være i fullt arbeid. I slike situasjoner kan sykemeldingsdiagnosene «situasjons-betinget psykisk ubalanse» eller «livsfaseproblem hos voksen» være aktuelle.

Velferdspolisjon

Arbeidsmiljølovens § 12-10 gir rett til permisjon inntil 10 dager hvert kalenderår. Loven gir rett til 10 dager fri. Statsansatte og en del andre vil kunne få velferdspolisjon med lønn fra arbeidsgiver i en vanskelig sykdomsperiode for familien i inntil 12 dager. Dette vil fremgå av ansettelsesavtalen du har. Hvis du er usikker, så ta kontakt med nærmeste overordnede, personalavdeling eller tillitsvalgt.

Pensjonspoeng for ulønnet omsorgs-arbeid – folketrygdloven § 3-16

Hvis den kreftsyke trenger omsorg og pleie og dette arbeidet omfatter minst 22 timer per uke over et halvt år, kan den som utfører dette ulønnede arbeidet bli godskrevet tre og et halvt pensjonspoeng. Pensjonspoengene vil komme en til gode når egen pensjon senere skal utregnes. Pensjonspoengene kan godskrives for en som er mellom 17 og 69 år. Kontakt Nav for nærmere opplysninger.

Pleiepenger i livets slutfase – folketrygdloven § 9-12 og arbeids-miljøloven § 12-10

Hovedregelen er at man må ha opparbeidet sykepengerrettigheter for å ha rett til pleiepenger, enten man er arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende, jordbruker eller fisker. Det finnes ikke eget søknadsskjema, men man sender brev/søknad til lokalt Nav kontor. Ved pleie av nær pårørende i livets slutfase kan det ytes pleiepenger i opptil 60 dager for hver pasient. Pasienten bestemmer selv hvem som er nær pårørende. Pleien må foregå i hjemmet. Hvis ønskelig kan disse 60 dagene deles mellom flere pårørende og fordeles på enkelt dager over flere uker, slik at behov for fleksibilitet ivaretas. Pasientens lege må fylle ut attest med navn og data på den pleietrengende og navn på den som skal pleie. Diagnose og at det gjelder terminalpleie må også fremgå. Søknaden sendes pasientens Nav-kontor. Pleiepenger ytes etter de samme bestemmelsene som sykepenger ved egen sykdom. Foreldelsesfrist for å sette fram krav er tre måneder.

Omsorgslønn – sosialtjenesteloven § 4-2

En annen mulighet er omsorgslønn fra kommunen til pårørende med spesielt tyngende omsorgsarbeid - se kapitlet om Hjelpeordninger i hjemmet.

HJELPE- OG STØTTEORDNINGER FOR KREFTSYKE FORELDRE

En alvorlig kreftsykdom påvirker hele familien. Særlig når foreldre med mindreårige barn blir syke, kan det bli behov for hjelp og støtte. Når det blir behov for bistand utover det familie og venner kan bidra med, er det kommunen som har det primære oppfølgingsansvaret. Hjelpens omfang, hvor, når og hvordan den gis varierer fra kommune til kommune.

Ditt behov kan være av praktisk, økonomisk eller følelsesmessig art. Du kan ha behov for oppfølging i form av støttesamtaler til deg selv eller hele familien. Du kan ha behov for veiledning i forhold til samspillet i familien. Vi har erfaring for at økonomiske bekymringer ved sykdom ofte rammer barnefamiliene. Ta kontakt med Rettighetstjenesten / Kreftlinjen tlf 800 57338 (800 KREFT) , eller Kreftforeningen i ditt distrikt tlf 07877.

De ulike hjelpeordningene er omtalt forskjellige steder i denne håndboken.

Vi viser spesielt til omtale om:

- pleiepenge
- hjelpeordning i hjemmet
- barn og unge med kreft
- pårørendes rettigheter
- personlig økonomi
- forsikring

Omsorgspenger ved barnepassers sykdom - folketrygdloven § 9-6, 3. ledd

Dersom en av foreldrene er alvorlig syk over lang tid, kan den andre foreldren bli vurdert som enslig forsørger og få omsorgspenger.

STØNAD TIL ETTERLATTE

Gjenlevende ektefelle, samboer (avhengig av varighet eller om det er barn i forholdet) og registrerte partnere, kan gis følgende ytelser etter folketrygdloven, kapittel 17:

- etterlattepensjon, tilsvarende grunnpensjon + 55 % av avdødes tilleggs pensjon (avkortning ved arbeidsinntekt) – når ekteskapet har vart i minst fem år eller det er barn i ekteskapet eller den etterlatte har omsorgen for avdødes barn
- overgangsstønad – dersom du ikke har rett til pensjon og er midlertidig ute av stand til å forsørge deg ved eget arbeid eller er under utdanning
- stønad til barnetilsyn – når du er i arbeid eller under utdanning
- barnepensjon – til avdødes egne barn eller adoptivbarn
- tilskudd og lån – til flytting og bolig, hvis flytting er nødvendig for å komme i arbeid eller i gang med egen næringsvirksomhet

- behovsprøvd gravferdsstønad på kr 19 944 (2011) til dekning av faktiske utgifter i forbindelse med gravferd. Er avdøde under 18 år, utbetales full gravferdsstønad uten behovsprøving
- gravferdsbidrag kan av og til utbetales fra fagforening og ved livs- og pensjonsforsikring
- stønad til båretransport

Pensjonen eller overgangsstønaden reduseres på grunnlag av arbeidsinntekt som den gjenlevende har eller forventes å få. Første år etter dødsfallet, eller hvis den etterlatte er over 55 år, er det ikke krav til forventet inntekt.

Retten til ytelser faller bort dersom gjenlevende:

- gifter seg eller inngår registrert partnerskap
- får uførepensjon eller alderspensjon
- mottar AFP (avtalefestet pensjon)

Gjenlevende skilt person, folketrygdloven § 17-10

En gjenlevende skilt person har rett til ytelser som etterlatt dersom vedkommende ikke har giftet seg igjen, den tidligere ektefellen døde innen 5 år etter skilsmissem og ekteskapet varte minst 25 år, eller minst 15 år

hvis ektefellene hadde barn sammen. Se også ekteskapslovens § 86 og § 87 Alle detaljer er ikke tatt med i denne oversikten. Nav kan gi nærmere informasjon.

Hvis avdøde hadde forsikringer (livs- og pensjonspoliser), bør du som etterlatt ta kontakt med forsikrings-selskapet og få informasjon om dine eventuelle rettigheter. Hvis den avdøde var i arbeid, bør du også ta kontakt med vedkommendes arbeid- sted. Undersøk om avdøde var med i noen forsikringsordning og/eller om vedkommende har krav på sluttvederlag. I så fall har du kanskje noen rettigheter. Fagforeninger kan også ha kollektive pensjonsordninger som gir utbetaling til etterlatte.

ARV OG SKIFTE

Arveloven har klare regler for hvem som er arvinger og hvor mye hver enkelt arving skal ha.

Ektefelle og barn har sterkere rett til arv enn andre slektsarvinger ved at de er sikret arv gjennom såkalt minste- arv til ektefelle og pliktdele arv til barn. Nedenfor står det kort hva man som ektefelle, samboer og barn har krav på i arv.

Ektefelle

Gjenlevende ektefelle arver 1/4-del av den avdøde ektefellens formue (dødsboet) dersom avdøde ektefelle

hadde livsarvinger (barn/særkullsbarn, barnebarn). Utgjør 1/4-del av dødsboet mindre enn ektefellens rett til minstearven på fire ganger folketrygdens grunnbeløp (4 G), økes arven til minstebeløpet. Se nedenfor om ektefellers rett til minstearv.

Dersom ektefellens nærmeste slekt er foreldre, søsken eller søskens barn/barnebarn, arver gjenlevende ektefelle en halvpart av dødsboet. Den andre halvparten arver avdødes slektninger, dersom ektefellene ikke har skrevet testament til fordel for hverandre. Utgjør 1/2 part av dødsboet mindre enn minstearven på seks ganger folketrygdens grunnbeløp (6 G), forhøyes ektefellens arv opp til minstearven.

Har den avdøde ikke så nærme slektninger som nevnt ovenfor, arver gjenlevende ektefelle alt.

Gjenlevende ektefelle er alltid sikret å arve et minimumsbeløp etter sin ektefelle, forutsatt at avdøde har formue igjen etter at all gjeld er betalt. Denne minstearven tilsvarer 4 ganger grunnbeløpet (4 G) i folketrygden når avdøde etterlater seg livsarvinger (fellesbarn/særkullsbarn, barnebarn).

Minstearven er 6 ganger grunnbeløpet (6 G) når avdøde ikke etterlater seg livsarvinger. Retten til minstearv går foran andre arvingers rett til arv, også barnas rett til såkalt pliktdelsarv.

Samboere

Samboere med felles barn har rett til en arv etter hverandre på fire ganger folketrygdens grunnbeløp (4 G). Denne arveretten følger direkte av loven og samboere har rett til en arv på 4 G uten at dette er fastsatt i testament. Den gjenlevende samboerens rett til å arve inntil 4 G går foran arveretten til den avdøde samboerens barn.

Samboere som ikke har felles barn, har ingen arverett etter hverandre etter loven. Ønsker man at den andre samboeren skal ha rett til arv, må dette fastsettes i testament. Har man særkullsbarn, det vil si barn med en annen enn samboeren, er adgangen til å fastsette arverett i testament begrenset av reglene om barnas pliktdelsarv. De som har vært samboere i fem år eller mer, kan likevel bestemme i testament at den andre samboeren skal ha rett til en arv på inntil 4 G som går foran særkullsbarnas rett til pliktdelsarv.

Barn

Arveloven gir barns (livsarvingers) arverett, såkalt pliktdelsarv, et særlig vern ved at foreldre ikke kan testamentere over pliktdelsarven. Pliktdelsarven utgjør til sammen 2/3 av forelderens nettoformue. Pliktdelsarven kan begrenses til 1 million kroner til hvert barn.

En ektefelles minstearv går likevel foran barnas pliktdelsarv slik at barn (livsarvinger) kun har krav på arv hvor avdøde etterlater seg en større nettoformue enn det ektefelle skal ha som minstearv.

Testament

De som er gift og har barn har en begrenset rett til å bestemme over formuen sin i testament siden barn har krav på pliktdelsarv og ektefellen har krav på minstearv. De som verken har barn eller ektefelle, står fritt til å bestemme over formuen sin slik de ønsker. Arveloven har klare vilkår til hvordan testamentet skal opprettes for at det skal være gyldig. Det er svært viktig å oppfylle disse vilkårene. Hvordan opprette et testament finner du mer om på våre nettsider. Se www.kreftforeningen.no/Råd_og_veiledning/Rettigheter

Uskifte

En ektefelle som overtar i uskifte får i utgangspunktet fri rådighet over hele boet i levende live. Fast eiendom kan selges til vanlig pris og boets verdier kan brukes uten samtykke fra fellesbarn eller andre slektninger. Det gjenlevende ektefelle ikke har lov til uten eventuelt samtykke, er å gi bort fast eiendom eller gi andre gaver som står i misforhold til boets formue.

Samboere med felles barn har rett til å sitte i uskifte med samboernes felles bolig og innbo samt fritidseiendom

og bil. For fritidseiendom og bil er det et vilkår at eiendelen har tjent til samboernes felles bruk. Retten til å sitte i uskifte følger direkte av loven. Man har altså en slik rett uten at dette er fastsatt i testament når samboerne har felles barn.

Å sitte i uskifte innebærer at den gjenlevende får en bruksrett til eiendelene som er omfattet av uskiftet. Uskifte betyr videre at andre arvinger først har rett til arv når uskifteboet opphører.

Tradisjonelt har gjenlevende ofte valgt å sitte i uskifte. Det bør imidlertid vurderes grundig hva som passer best i den konkrete situasjonen. I enkelte tilfeller kan gjenlevendes rett til minstearv, medføre at vedkommende blir enearving til alt det avdøde etterlater seg, og det er derved ikke nødvendig å sitte i uskifte.

Yngre mennesker anbefales i utgangspunktet ikke å sitte i uskiftet bo. Det kan være økonomisk langt mer fordelaktig å skifte straks på grunn av konsekvensene av uskifte med hensyn til hva som går inn i uskifteboet. Midler som ellers ville vært holdt utenom f.eks.: forsikringer, arv, egne inntekter osv, går inn i uskifteboet og skal deles med andre arvinger når uskifteboet gjøres opp. Vær derfor oppmerksom på at det kan velges andre alternativ enn uskifte.

Er det særkullsbarn (det vil si barn fra tidligere ekteskap eller forhold), kan de samtykke i at gjenlevende får sitte i uskiftet bo. Det kan alternativt foretas et skifte med særkullsbarn, slik at gjenlevende bare sitter i uskifte med fellesbarn. Hvis avdøde etterlater seg særøie må gjenlevende ha samtykke fra de andre arvingene hvis særøie skal være del av uskifte. Dette gjelder kun de som er gift.

Forutsetningen for å sitte i uskifte er at gjenlevende overtar ansvaret for avdødes gjeld. Her er det viktig å være trygg på at det er mer verdier enn gjeld i boet, se nærmere om dette under kapittelet nedenfor, Skifte av dødsbo.

Mer informasjon om arveloven finner du på Justisdepartementets sider om arv.

Skifte av dødsbo

Dødsbo er betegnelsen på alt det som den avdøde etterlater seg, både av verdier og gjeld.

Det er vanlig i dag at arvingene skifter et dødsbo privat. Tingretten gir attest, såkalt skifteattest, for privat skifte dersom arvingene i boet overtar personlig ansvar for boets gjeld og påtar seg å gjøre opp dødsboet. Er noen av arvingene umyndige, må deres verger samtykke i privat skifte.

Skifteattest vil vanligvis kunne gis i løpet av en ukes tid når alle har påtatt

seg gjeldsansvaret. Dette innebærer at arvingene som undertegner, blir ansvarlig for avdødes gjeld. Hvis det er mer gjeld enn verdier, sier vi at dødsboet er insolvent, og det blir ingen arv til arvingene. I slike tilfelle bør arvinger eller avdødes ektefelle ikke overta dødsboet til privat skifte, fordi de da blir personlig ansvarlige for dødsboets gjeld.

Det er derfor svært viktig å ha god oversikt over gjeld og verdier før man overtar avdødes gjeldsansvar. Gjeldsansvaret overtas ved at man signerer på et eget skjema for dette kalt, ”Erklæring om privat skifte av dødsbo”, som tingretten sender til arvingene.

Er det usikkert om det er nok verdier i boet kan man be tingretten utstede såkalt proklama, før skjema signeres og gjeldsansvaret overtas. Proklama ber kreditorer som har krav på avdøde, om å melde seg innen 6 uker. De krav (med unntak av bl.a. skattekrav og pantekrav) som ikke meldes innen den fastsatte fristen, bortfaller. Etter fristen får arvingene en oversikt fra tingretten som viser hvilke krav som er meldt, noe som gir en oversikt over gjeldssituasjonen.

Dersom dødsboets samlede verdier (aktiva) antas å ha mindre verdi enn tre ganger folketrygdens grunnbeløp er ansvaret for avdødes gjeld likevel begrenset til verdien av disse aktiva-

ene etter at begravellesutgiftene er dekket.

Mer informasjon om skifte av dødsbo finner du på domstolens hjemmesider.

Foreldreansvar etter dødsfall

Foreldreansvaret etter dødsfall reguleres av barnelovens § 38 og § 63. Dersom foreldrene har foreldreansvaret sammen og den ene forelderen dør, får gjenlevende foreldreansvaret alene. Hvor barnet bor sammen med begge foreldrene og den ene dør, får gjenlevende foreldreansvaret alene, selv om det bare var den avdøde som hadde foreldreansvaret.

Dersom et dødsfall fører til at ingen har foreldreansvaret for barnet skal lensmannen eller tingretten få opplysning om dette i dødsfallsmeldingen. Tingretten skal da avgjøre hvem som skal få foreldreansvaret basert på nærmere vilkår i barneloven § 63. Domstolen skal legge vekt på den biologiske tilknytningen, men det avgjørende er hva som er best for barnet. De som ønsker foreldreansvaret for barnet må sende melding om dette til tingretten. Andre forhold som tingretten legger vekt på er blant annet kontinuitet for barnet, om avdød foreldre har skrevet et begrunnet ønske hvor barnet skal bo samt barnets ønske.

Folketrygdens grunnbeløp er kr. 75 614 per 1.1.11 og justeres årlig.

PERSONLIG ØKONOMI

Økonomi er sjelden det første man tenker på når alvorlig og langvarig sykdom rammer. Det kan imidlertid bli dyrt å glemme denne siden av tilværelsen. Ofte fører langvarig sykdom til nedgang i inntekt og økede utgifter. Vi vil råde til på et tidlig tidspunkt å skaffe seg oversikt over de økonomiske endringene sykdommen fører til

RÅD OG VEILEDNING

For å få generelle råd og veiledning om økonomi kan du kontakte:

- banken eller kredittinstitusjonen du skylder penger
- gjeldsrådgiver i kommunen
- namsmannen (lensmann eller byfogd)
- kontoret for fri rettshjelp
- advokatvakten (bare i større byer)
- jusstudenters hjelpetiltak
- gjeldsrådgivningstelefon Nav 800GJELD (800 45 353)

Du har også rett til råd og veiledning i kommunen dersom du har økonomiske vanskeligheter. Dette er regulert i lov om sosiale tjenester i Nav, kapittel 4 og gjeldsordningsloven § 1-5. Noen kommuner har egen gjeldsrådgiver. Andre steder er tjenesten lagt til boligkontor eller Nav sosial.

Navs økonomirådgivningstelefon (800GJELD) er et tilbud som har fått mange positive tilbakemeldinger.

Nav sosial

Alle kommuner skal kunne gi økonomisk råd og veiledning. Har kontoret ikke egen kompetanse som kan ivareta rådgivningstjenesten, plikter de å informere om instanser som har nødvendig kompetanse.

Annen økonomisk støtte - legater

Det finnes både lokale og sentrale legater hvor du kan søke om økonomisk hjelp. Fylkesmannen i hvert fylke skal ha oversikt over hvilke legater som finnes. I Oslo er det overformyndieriet som har oversikten. Hvert år i desember utgis Legathåndboka. Den inneholder en oversikt over alt som finnes av legater i Norge. Legathåndboka kan kjøpes i bokhandlerne og koster om lag kr 200. På denne internettadressen får du også en totaloversikt: www.legatsiden.no eller du kan henvende deg på biblioteket.

Legatmidler

Kreftpasienter som har økonomiske problemer kan søke økonomisk støtte fra Kreftforeningens legater og gaver. Hjelpen er ment som et tillegg til det offentlige i en overgangsfase, ikke som en erstatning for offentlige ytelser. Søknadsskjema kan lastes ned fra Kreftforeningens hjemmeside eller bestilles på e-post rettigheter@kreftforeningen.no, på tlf 07877 eller på bestillingsblanketten bak i håndboken. Sykehussosionom har også skjemaer og kan gi råd og veiledning.

GJELD OG BETALINGSEVNE

Kreftsykdom fører ofte til uventede utgifter og reduserte inntekter. Økonomiske bekymringer er dårlig medisin. Hva kan du gjøre? Det er viktig at du skaffer deg oversikt over din totale økonomiske situasjon. Sett opp en oversikt over:

1. utgifter og inntekter
2. forsikringsordningene du har.
3. hvilke medlemskap du har og eventuelle økonomiske fordeler, for eksempel LO-NHO-ordningene, spesielt avtalefestet pensjon og sluttvederlag
4. gjeld som må betjenes
5. regninger som forfaller
6. Hvis du kommer ut på minussiden: Sett opp en liste over kreditorer som må kontaktes, og ta kontakt. Hvis den første personen ikke kan hjelpe deg, så be om å få snakke med en mer sentral person. Ikke gi opp.

De aller fleste kredittinstitusjoner (banker, forsikrings- og finansieringsselskaper) og andre kreditorer er forhandlingsvillige når man tar kontakt, forklarer situasjonen og ber om nye avtaler. Det viktigste for kreditorerne er at man viser betalingsvilje. Lovverket legger også forholdene til rette for forhandlinger.

Følgende lovverk kan være aktuelle i denne sammenheng:

- Avtaleloven § 36 kan gi deg rett til å endre låneavtalen, avbeta-

lingsavtalen og eventuelle andre avtaler.

- Gjeldsordningsloven gir deg muligheter til å inngå nedbetalingsavtaler du kan leve med og kreditorene kan akseptere (se neste side).
- Inkassoloven pålegger kreditor og inkassobyrå å utvise god inkassoskikk (se §§ 8, 9, 10 og 17).
- Finansavtaleloven pålegger bankene å fraråde deg å ta opp lån som kan gi deg økonomiske problemer (se §§ 47 og 60).
- Dekningsloven § 2-3 og §2-5 som forbyr tvangsdekning (inkasso) i visse tilfeller.

For flere detaljer, se: www.lovdatab.no eller www.forbrukerportalen.no

Når du tar kontakt med kreditorene kan du be om:

- betalingsutsettelse
- forleng nedbetalingstiden
- lavere avdrag eller avdragsfrihet i en periode
- lavere rente eller at rentene fryses
- renter og omkostninger slettes
- reduksjon av den opprinnelige gjelden
- full sletting av gjelden
- refinansiering

Det kan være en løsning å slå flere små og dyre lån sammen til ett større

lån med tilbakebetaling over lengre tid. Det er imidlertid ikke alltid det lønner seg. Blir du syk og har gjeldsforsikring, vær varsom med refinansiering. Ta først kontakt med kreditor eller bankforbindelsen din. Dyre boliglån kan søkes refinansiert gjennom Husbanken (boligkontoret i kommunen din), jf avsnittet om boliglån og boligtilskudd.

Klagemuligheter

Følgende instanser kan du kontakte hvis du ikke blir enig med kreditorene og ønsker å klage: Finansklagenemnda, Postboks 53 Skøyen, 0212 Oslo, tlf 22 20 30 14 www.finansklagenemnda.no

Inkassoklagenemnda, Postboks 311, 3201 Sandefjord, tlf 33 47 56 57,

Finanstilsynet, Postboks 100 Bryn, 0611 Oslo, tlf 22 93 98 00, www.finanstilsynet.no
Gjeldsoffer-Alliansen, Pilestredet 17, 0164 Oslo, tlf 22 20 98 00, www.gjeldsoffer-alliansen.no

Her kan du få praktiske råd om hvordan du skal håndtere vanskeligheten og du kan også møte andre i samme situasjon.

Frivillig eller tvungen gjeldsordning

Gjeldsordning går ut på at du skal betale så mye du kan av gjelden din i en fem års periode. Deretter vil du som en hovedregel være gjeldfri. Du må forberede deg på en enkel levestan-

dard i perioden, men loven sikrer at det skal settes av nok penger av inntekten til nødvendig livsopphold for deg og din familie før gjeld betales. Det skal også tas i betraktning at barn skal kunne opprettholde sine sosiale aktiviteter i gjeldsordningsperioden.

Hvis du har betydelige gjeldsproblemer og du er varig ute av stand til å betjene gjelden din, og du har forsøkt å forhandle med kreditorene dine uten å oppnå en avtale du kan leve med, kan du søke namsmannen (lensmann eller byfogd) om åpning av gjeldsforhandlinger.

I søknaden som fremmes på eget søknadsskjema, må du legge fram alle opplysninger som er relevante i vurderingen av din økonomiske situasjon. Namsmannen/lensmannen eller en oppnevnt medhjelper vil sjekke om opplysningene du har gitt er riktige, og de vil innhente flere opplysninger dersom dette er nødvendig.

Hvis du fyller vilkårene vil namsmannen eller tingretten åpne gjeldsforhandlinger for deg. Forhandlingsperioden er på fire måneder. Hvis kreditorene ikke er villig til å inngå avtale med deg (frivillig gjeldsordning) kan Tingretten fastsette en gjeldsordning (tvungen). Namsmannen vil gi deg all nødvendig informasjon, veiledning og eventuelt hjelp til utfylling av skjema.

SKATT

Når sykdom fører til økte utgifter og/eller reduserte inntekter, kan det bety mye å få justert skattebetalingen. Dette kan du oppnå ved å søke om nytt skattekort og søke særfradrag på selvangivelsen ved store sykdomsutgifter.

Nytt skattekort

Skjema som må fylles ut for å få nytt skattekort kan bestilles elektronisk hos www.skatteetaten.no eller fås ved henvendelse til likningskontoret der du bor.

Særfradrag ved store sykdomsutgifter

Folketrygden dekker de fleste direkte utgifter ved sykdom og behandling. Grunn- og hjelpestønad skal dekke visse typer ekstrautgifter. En annen måte å få dekket sine ekstrautgifter på er gjennom redusert skatt. Du kan benytte deg av muligheten til å føre opp særfradrag for ekstra store sykdomsutgifter på selvangivelsen.

Du har rett til særfradrag når du eller noen du forsørger har hatt usedvanlig store utgifter på grunn av varig sykdom eller varig svekkelse. Sykdommen må antas å vare i minimum 2 år. Legeattest må vedlegges. Utgiftene må dokumenteres eller sannsynliggjøres. Nedre grense for utgifter er kr 9.180. Det er ingen nedre grense for dokumenterte merutgifter som skyldes tilsyn av funksjonshemmede barn.

Utgifter som dekkes direkte av folketrygden eller gjennom grunn- og hjelpestønad skal holdes utenfor fradraget.

Eksempler på utgifter:

- egenandel lege, medisin, fysioterapi og liknende
- reise- og oppholdsutgifter for pårørende ved lange sykehusopphold
- pass av friske barn
- utgifter til avlastning, tilsyn, pleie og hjelp i huset
- ekstrautgifter i forbindelse med utdanning eller omskolering
- ombygging eller endring av bolig
- egenandel i offentlig godkjent opptreningsinstitusjon
- merutgifter til telefon
- utgifter til trygghetsalarm

Kreftforeningen har laget et eget skjema for særfradrag som du finner på vår nettside www.kreftforeningen.no.

Du kan ha krav på flere enn ett særfradrag. Enkelte særfradrag får du automatisk. Andre særfradrag for store sykdomsutgifter som lettere nedsatt ervervsevne og forsørgelse, må du selv føre opp. Se nærmere informasjon fra Skattetaten.

FORSIKRING

Vær varsom med å endre dine eksisterende forsikringsavtaler hvis du er blitt syk.

Forsikring er et omfattende område. Selskapene har ulike regler. Vilkårene knyttet til den enkelte forsikringen kan være vanskelig å forstå. Blir man langvarig syk og senere kanskje ufør, er det viktig å ha oversikt over hvilke rettigheter man har opparbeidet seg gjennom årlige premieinnbetalinger. Mange er også forsikret gjennom sin arbeidsgiver, medlemskap i foreninger og liknende. Har du forsikringer som er knyttet til liv og helse (livs-, pensjons- og ulykkesforsikring), bør du ta kontakt med det selskapet du er forsikret i, foreningen du er medlem i og/eller din arbeidsgiver for å få detaljerte opplysninger om dine forsikringer. Medlem av gruppelevsforbikring kan ta med seg gruppelevsforbikringen når vedkommende slutter i firmaet og må da betale forsikringen på privat basis.

Vær spesielt oppmerksom på eventuelle rettigheter du kan ha når det gjelder:

- gjeldsforsikring, vær varsom med refinansiering av lån hvis du har gjeldsforsikring. Ved behov for tillegglån må du passe på å beholde gjeldsforsikringen du har
- rett til å slippe å betale premie hvis man blir syk eller ufør
- rett til å fortsette kollektive ordninger fra arbeidsgiver på privat basis uten helsebedømmelse hvis man slutter i arbeidet. Vær spesielt oppmerksom på at du kan beholde forsikringen hvis du skifter arbeid

- rett til uføreytelser fra ulike forsikringsordninger. Er du dekket gjennom mer enn en forsikring, utbetales erstatning fra samtlige
- noen fagforbund har tilbud om kollektive ordninger uten krav til helseopplysninger

Ved tegning av ny personforsikring kreves helseopplysninger og det er ulovlig å holde tilbake slik informasjon. Selv om du er ferdigbehandlet og frisk av sykdommen, kan det bli vanskelig å tegne ny livs- og pensjonsforsikring. Kreftsykdommens art vil være avgjørende for hvor mange år det må gå før du får tegnet ny forsikring. Det kan variere fra 5-10 år. Du kan få tegnet forsikring tidligere, men da med vilkår at kreftsykdommen er unntatt forsikring.

Klage på forsikringselskapet

Finansklagenemnda er en felles klageinstans for forsikring, bank, finans og verdipapirfond. Er du uenig med forsikringselskapet og ønsker å klage, kan du ta kontakt med Finansklagenemnda, Postboks 53 Skøyen, 0212 Oslo, tlf 23 13 19 60. Kontoret gir gratis hjelp.

Har du fått svar fra selskapet som du ikke forstår eller aksepterer, er det Forsikringsklagekontorets oppgave å undersøke saken nærmere. De vil forsøke å gi deg en bedre forklaring eller ta saken opp med selskapet ditt for å

få til en akseptabel løsning. Reiseforsikring er omtalt under avsnittet om opphold i utlandet.

Sluttvederlag

LO og NHO har inngått en avtale om sluttvederlag for arbeidstagere over 50 år som mister arbeidet som følge av egen sykdom, konkurs eller nedbemanning. HSH og YS er også med i denne ordningen. Dersom bedriften din er med i denne avtalen kan du søke sluttvederlag fra ditt lokale trykdekantor. Størrelsen på sluttvederlaget varierer med alder. Høyeste beløp gis til 62 åringer og reduseres gradvis ved økende alder.

BOLIGLÅN OG BOLIGTILSKUDD

Husbanken har utviklet informative nettsider. Se www.husbanken.no. Vi gjengir de viktigste reglene her.

Faglig hjelp til planlegging av egen bolig

Dersom du har behov for spesialtilpassing av boligen din, for eksempel på grunn av funksjonshemming hos deg selv eller annet husstandsmedlem, kan du søke Husbanken om tilskudd til profesjonell prosjekteringshjelp utført for eksempel av arkitekt. Kontakt gjerne kommunen eller Husbankens regionkontor for nærmere veiledning, størrelse på stønad etc.

Lån til boligbygging

Dersom du har behov for spesialtilpassing av boligen din, for eksempel på grunn av funksjonshemming hos deg selv eller annet husstandsmedlem, kan du søke Husbanken om tilskudd til profesjonell prosjekteringshjelp utført for eksempel av arkitekt. Kontakt gjerne kommunen eller Husbankens regionkontor for nærmere veiledning, størrelse på stønad etc.

Startlån

Startlån fra kommunene kan være løsningen for de som har problemer med å etablere seg på boligmarkedet. Startlån kan da bidra til at husstander med boligetableringsproblemer skal få mulighet til å etablere seg og bli boende i nøkterne og gode boliger. Personer som ikke får lån fra private banker eller som mangler egenkapital, som for eksempel unge i etableringsfasen, barnefamilier, enslige forsørgere, funksjonshemmende, flyktninger, personer med oppholdstillatelse på humanitært grunnlag kan da søke om startlån. Boligen det gis lån til skal være nøktern, egnet og rimelig i forhold til antall beboere og lokalt prisnivå.

Startlån kan gis til topp- eller fullfinansiering ved kjøp av bolig, refinansiering slik at husstanden kan bli boende i nåværende bolig, toppfinansiering ved bygging av ny bolig eller til utbedring av eksisterende bolig.

Det er opp til den enkelte kommune å vurdere om startlån innvilges og hvor stort lånet blir. Lånets størrelse vil også være avhengig av betalingsevne og eventuell annen gjeld. Lånesøker må kunne klare å betjene løpende bo- og livsoppholdsutgifter over tid. Det kan være en fordel at søker har noe oppsparte midler.

For informasjon og søknadsskjema kan du ta kontakt med den kommune/bydel der du ønsker å etablere deg, eller allerede er etablert i.

Boligtilskudd til utbedring eller tilpasning

I tillegg til lån er det mulig å søke tilskudd til utbedring eller tilpasning av bolig gjennom kommunen. Behovsprøvingen er strengere enn ved lån.

Boligtilskudd til etablering

Boligtilskudd gjennom kommunen kan også gis til etablering ved kjøp av bolig til vanskeligstilte med svak økonomi og med varig lav inntekt.

Boligtilskuddet kan komme inn som toppfinansiering der personer med lav inntekt ikke er i stand til å betjene fullt lån til egen bolig.

For ytterligere opplysninger kontakt kommunen/bydelen du bor i, Husbanken tlf 815 33 370 eller se www.husbanken.no

BOSTØTTE

Bostøtte er en statlig økonomisk støtteordning som administreres av Husbanken og kommunene. Bostøtte kan du søke om dersom husstanden din har lave inntekter og høye boutgifter.

Søknadsfrist og utbetaling

Det er mulig å søke bostøtte månedlig. Søknadsfristen er den 14. og eventuell utbetaling vil skje om lag den 10. måneden etter. Søknadsskjema finnes på www.husbanken.no eller kontakt kommunen du bor i.

Hvem kan få?

For å få bostøtte må du eller én i husstanden din være støtteberettiget.

- Personer som har rett til bostøtte er:
- Barn under 18 år eller person over 65 år
 - Person med visse typer trygder/stønader fra det offentlige, se nedenfor
 - Person som har sosial stønad som eneste inntekt, med en varighet på minst ett år

Følgende trygder/stønader gir støtteberettigelse:

- Alders-, uføre- eller etterlattepensjon fra folketrygden eller annen offentlig pensjon, eller tilsvarende fra EØS-land
- Krigspensjon

- Grunnstønad, hjelpestønad eller yrkesskadeerstatning etter folketrygdløven
- Arbeidsavklaringspenger
- Introduksjonsstønad
- Kvalifiseringsstønad

Generelle krav til husstanden:

1. Alle i husstanden må i følge folketregisteret være bosatt i boligen innen situasjonsdatoen for terminen.
2. Vedtak om eventuell trygdeytelse må være fattet innen situasjonsdato for terminen.
3. Søkeren/hovedperson må ha fylt 18 år (unntak dersom søkeren har egne barn).

For mer informasjon: ta kontakt med kommunen eller Husbanken,

BARN OG UNGE MED KREFT

Med barn menes personer under 18 år. Med foreldre menes også fosterforeldre og foresatte som opptrer i foreldres sted.

BARN PÅ SYKEHUS

Barnets rettigheter i sykehus er lovfestet i spesialisthelsetjenesteloven § 3-6 og Forskrifter om barns opphold i helseinstitusjon. Hele forskriften finner du på www.lovdato.no

Samvær med foreldre

Barn har rett til å ha minst en av foreldrene hos seg under innleggelsen. Ved alvorlig eller livstruende sykdom skal begge foreldre kunne få være hos barnet. Personalet skal avklare med foreldrene hvilke oppgaver foreldrene skal utføre mens de er hos barnet. En ledesnor kan være at foreldrene utfører de samme oppgavene som de gjør når barnet er hjemme, for eksempel stell, påkledning og mating. Foreldre og barn skal få fortløpende informasjon om sykdommen.

Det er en stor belastning å ha et alvorlig sykt barn. Derfor skal foreldre som er hos barnet under institusjonsoppholdet, få avlastning etter behov. De skal ha tilgang på et oppholdsrom hvor de kan være litt alene, hvile osv.

Helseinstitusjonen skal tilby foreldrene kontakt med sosionom, psykolog og/eller annet støttepersonell mens barnet er innlagt.

Overnatting

En av foreldrene som er hos barnet, skal få tilbud om overnatting i institusjonen. Ofte vil det være aktuelt at foreldre og barn sover i samme rom.

Måltider

Begge foreldre skal kunne få gratis mat i sykehuset når barnet har alvorlig/livstruende sykdom og foreldrene er der mesteparten av døgnet. Foreldre som besøker barnet

på sykehuset, skal gis anledning til å spise i personalets kantine til den pris personalet betaler, eller på avdelingen til samme pris.

Reiseutgifter

Reiseutgifter etter gjeldende satser dekkes i følgende tilfeller:

- ved innleggelse og utskrivning for pasienten med nødvendig følge
- når institusjonen av medisinske grunner innkaller foreldre for å være hos barnet, for informasjon om sykdomsutvikling eller for nødvendig opplæring
- når barnet har foreldre hos seg under opphold i helseinstitusjon, skal institusjonen etter 14 dagers liggetid dekke en tur/retur reise i uken for én av foreldrene dersom denne har behov for å reise hjem

Aktivering/undervisning

Barn kan motta besøk utenom vanlig besøkstid. Personalet skal ta hensyn til at barna trenger besøk og legge opp rutinene deretter. Besøk kan nektes hvis medisinske årsaker tilsier det.

Barn skal aktiviseres og stimuleres så langt deres helsetilstand tillater det.

Førskolebarn som har behov for spesialpedagogisk hjelp, skal få det.

Barn i skolepliktig alder har rett til undervisning både i grunnskolen og videregående skole.

OPPFØLGING PÅ HJEMSTEDET

Sykehuset har ansvar for at det blir etablert kontakt med det kommunale hjelpeapparatet når det er behov for oppfølging etter utskrivning. Dette skal gjøres i samråd med foreldrene. Aktuelle samarbeidsinstanser er: helsesøster, fastlege, skole, Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT) og liknende.

Individuell plan

Barn og familie som har behov for hjelp fra flere hjelpeinstanser, har rett til å få utarbeidet en individuell plan. Planen skal utarbeides i nært samarbeid med foreldrene og skal sikre et helhetlig hjelpetilbud. Familien har rett til å få oppnevnt en person som skal være hovedkontakt og som skal samordne de ulike hjelpetiltakene. Vi viser til forskrift om individuelle planer og forskrift om habilitering og rehabilitering i henhold til kommunehelsetjenesteloven og spesialisthelsetjenesteloven.

FORELDRES INNTEKTER

Følgende ytelser kan være aktuelle:

Pleiepenger ved alvorlig sykdom (folketrygdloven § 9-11)

Den som har omsorg for et alvorlig sykt barn eller barn som er innlagt i helseinstitusjon, kan ha rett til

pleiepenger. Pleiepenger utbetales etter de samme reglene som ved egen sykdom. Du må ha vært i inntektsgivende arbeid for å ha rett på pleiepenger. Ved kreftsykdom ytes pleiepenger fra første dag.

Det er en forutsetning at foreldrene av hensyn til barnet må oppholde seg i helseinstitusjon eller være hjemme fordi barnet trenger kontinuerlig tilsyn og pleie. Dersom foreldrene er skilt, kan begge få rett til pleiepenger selv om bare den ene vanligvis har den daglige omsorgen for barnet.

Begge foreldrene kan få pleiepenger samtidig dersom barnet er innlagt i helseinstitusjon. Ved pleie i hjemmet blir det bare i helt spesielle tilfeller gitt pleiepenger til begge foreldrene samtidig. Hvis nødvendig kan andre enn foreldre få pleiepenger.

Aldersgrensen for pleiepenger til alvorlig sykt barn gjelder fram til barnet fyller 18 år. Hvis det alvorlig syke barnet er psykisk utviklingshemmet, kan den som har omsorgen få pleiepenger selv om personen er over 18 år.

Du har rett til pleiepenger i ubegrenset tid så lenge det er nødvendig av hensyn til behandlingen og rehabiliteringen av barnet.

Graderte pleiepenger

Det kan ytes graderte pleiepenger i tilfeller når barnet trenger kontinuerlig tilsyn og pleie men hvor det er etablert tilsyns- eller avlastningsordning deler av dagen eller noen dager i uken. Ytelsen kan graderes ned til 50 prosent.

Graderte pleiepenger kan også gis i en kortere overgangsperiode i sluttfasen av pleieperiodeperioden.

Opplæringspenger (folketrygdløven § 9-13)

Du får opplæringspenger hvis du gjennomgår opplæring ved en godkjent helseinstitusjon eller et foreldrekurs. Montebello-Senteret arrangerer kurs i samarbeid med Støtteforeningen for Kreftsyrke Barn (SKB).

Opplæringspenger utbetales etter de samme reglene som ved egen sykdom. Du kan få opplæringspenger selv om barnet har fylt 18 år. Det er legen som må dokumentere behovet for både pleiepenger og opplæringspenger. Nav utbetaler pleiepenger og opplæringspenger.

Omsorgspenger ved kronisk sykdom (folketrygdløven § 9-6)

Alle med omsorg for barn kan ha rett til omsorgspenger under fravær fra arbeidet når barnet er sykt og trenger omsorg. Dette gjelder til og med kalenderåret barnet fyller 12 år. Stønad kan gis inntil 10 eller 15 dager hvis

du har mer enn to barn. Er barnet funksjonshemmet eller har kronisk sykdom, utvides retten til omsorgspenger med 10 stønadsdager for hvert funksjonshemmet barn, inntil barnet fyller 18 år. Er du alene om omsorgen, dobles antallet stønadsdager.

Feriepenger

Rett til feriepenger ved pleiepenger og opplæringspenger opparbeides bare for 12 uker. Feriepenger året etter trygdeutbetaling kan derfor bli redusert.

Grunn- og hjelpestønad

Hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon når barnet har behov for særskilt tilsyn og pleie. Grunnstønad skal dekke visse typer utgifter ved sykdom. Les mer om dette i eget avsnitt.

Omsorgslønn

Foreldre som ikke har opparbeidet rett til pleiepenger, kan søke kommunen om omsorgslønn.

UNGDOM OG KREFT

I dette kapittel omhandler vi spesielle regler for ungdom. Vi viser for øvrig til kapitler i hele håndboken som gjelder alle pasienter.

Når en ungdom fyller 18 år er han myndig og får egne trygderettigheter. Foreldre har ikke lenger rett til pleiepenger. Hjelpestønad kan bare ytes etter laveste sats. Fra 18 år har en

ikke lenger rett på utvidet utgiftsdekning til parykk. Ved 19-årsalderen går en ut av den offentlige tannhelse-tjenesten.

Statens lånekasse for utdanning

Her finner du noen regler som kan være viktige ved sykdom .

Dersom du på grunn av sykdom blir helt ute av stand til å studere underveis i semesteret, kan lånekassen omgjøre lån til stipend i en sykdomsperiode på inntil fire måneder og to uker i løpet av et undervisningsår. Stipend ytes ikke for de første 14 dager. Sykestipend ytes ikke når søker har rett på ytelse fra folketrygden (lånkasseforskriften § 43-4). Det er eget skjema for søknad om sykestipend.

Du kan ikke få både sykestipend og Arbeidsavklaringspenger (AAP). Derfor kan det være lurt å sammenligne ytelsene. Studenter som helt må avbryte studiet som følge av sykdom har rett på AAP dersom de ikke har rett på sykepenger. Retten gjelder fra den dagen søknaden er mottatt hos Nav. Minsteytelsen i AAP er vanligvis høyere enn lån/stipend fra lånekassa.

Lånekassa gir normalt bare støtte i et år utover normert studietid. Hvis du er mer enn ett år forsinket i studieprogresjon fordi du har vært syk, er det likevel mulig å få støtte ut over ett års forsinkelse.

Ungdom som har rett til videregående opplæring kan søke stipend og lån fra lånekassa. Stipendet er økonomisk behovsprøvd ut fra foreldres inntekt.

Hvis du er ferdig med studiene og betaler ned på studielån, kan du søke fritak for rente og avdrag under sykdom. Fritaket er avhengig av inntekt.

Hvis du ønsker personlig kontakt med lånekassa, bør du henvende deg skriftlig eller avtale tid for personlig møte. Da blir saken din hentet fram. Ved telefonhenvendelse vil du bare få generelle svar.

www.lanekassa.no

Kundetelefon 22 70 03 00.

Universitet og høyskoler

Studier ved universitet og høyskoler er regulert i lov om universiteter og høyskoler.

De fleste studiesteder gir utvidet eksamenstid, tilrettelagte lokaler, hjelpemidler og liknende samt dispensasjoner for oppmeldingstidsfrister ved sykdom. Blir du syk, kan du ta kontakt med studiestedets administrasjon, studentforening eller tillitsvalgt. Husk legeattest.

Studentsamskipnad

Alle norske statlige høyere utdanningsinstitusjoner og enkelte private, er tilknyttet en studentsamskipnad. Noen studentsamskipnader har egne velferdsordninger som kan være

nyttig for studenter som blir syke i løpet av studietiden. Det kan være fastlegetilbud, sosionomtjeneste, refusjon av legeutgifter og liknende. Nærmere informasjon får du ved å ta kontakt med studentsamskipnaden der du studerer.

Sykepenger

Retten til sykepenger forutsetter inntektsgivende arbeid forut for sykdommen. Du må ha vært i arbeid i minst fire uker umiddelbart før du ble arbeidsufør, og du må ha tjent minst 50 % av G (37 820 i 2010).

Vernepliktige har sykepengerrettigheter etter spesielle regler.

Arbeidsavklaringspenger (AAP)

Arbeidsavklaringspenger (erstatte attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad) skal sikre deg inntekt i en overgangsperiode mens du får aktiv behandling, deltar på et arbeidsrettet tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe eller beholde arbeid. Du kan få AAP etter maks sykepengeperiode (52 uker) eller direkte hvis du ikke har rett til sykepenger (studenter, hjemmearbeidende, ulønnet permisjon). Hvis du ikke har rett til sykepenger er det viktig å levere søknad om AAP raskt. Ytelsen gjelder fra den dato Nav mottar søknaden.

Hvem kan få arbeidsavklaringspenger?

- arbeidsevnen din må være nedsatt med minst 50 % på grunn av sykdom, skade eller lyte.
- du må være under aktiv behandling, gjennomføre arbeidsrettede tiltak eller være under oppfølging av Nav på annen måte
- for studenter er kravet at studiet må være helt avbrutt

Hva kan du få?

- Arbeidsavklaringspengene utgjør 66 % av inntektsgrunnlaget. (Minstesats 2G per år.)
- Stønaden utregnes per dag og gis for fem dager per uke.
- Forsørger du barn under 18 år, får du et barnetillegg på kr 27,- per barn fem dager i uken.
- Ved arbeidsrettede tiltak kan du også søke tilleggsstønader til dekning av ulike utgifter.
- For personer under 26 år kan det gjelde særlige beregningsregler.

Reiseutgifter istedenfor arbeidsavklaringspenger

Hvis du i en avgrenset periode har problemer med å komme deg til jobb eller undervisning på grunn av sykdom eller skade, kan du få dekket

ekstra transportutgifter til daglig reise som et alternativ til arbeidsavklaringspenger.

Varighet

Det er sykdommens art og behovet for tilpasset arbeidsrettet aktivitet og tiltak som er avgjørende for hvor lenge du får arbeidsavklaringspenger. Som hovedregel kan du likevel ikke motta arbeidsavklaringspenger i mer enn fire år, men i tilfeller kan stønadperioden forlenges utover dette.

Søknad

Du må søke på eget skjema som du får du hos Nav eller kan laste ned på www.Nav.no

Meldekort

For å få utbetalt arbeidsavklaringspenger må du sende meldekort hver 14. dag. Dersom du opplever det unødig belastende å sende meldekortet, kan du søke om fritak fra plikten. Ta dette opp med Nav selv eller få hjelp eksempelvis fra din lege eller sykehussosionom.

Mer utfyllende informasjon finner du hos Nav

Ung og ufør

Du kan få tilleggsytelse som ung ufør dersom du er minst 50 % varig ufør før fylte 26 år. Som ufør i ung alder kan du ha redusert muligheten til selv å tjene opp tilleggsytelse og du skal derfor være garantert en tilleggsytelse

beregnet ut fra 3,50 pensjonspoeng. Du som søker AAP eller uførepensjon, bør i søknaden til Nav, be spesielt om at tilleggsytelsen ung ufør blir vurdert.

Skal du få tilleggsytelse som ung ufør må sykdommen/skaden være alvorlig og klart dokumentert. Dersom du blir ufør før du fyller 26 år, er mer enn 50 prosent yrkesaktiv en periode, men så må søke pensjon, kan du likevel få garantert tilleggsytelse dersom du søker om uførepensjon før du fyller 36 år.

Ekstrautgifter ved sykdom

Vi råder deg til å samle på alle kvitteringer for utgifter forbundet med sykdommen. Kvitteringene kommer godt med når du i ettertid skal søke dekning av ulike utgifter. Både ved søknad om grunnstønad fra folketrygden og skattefradrag som følge av store utgifter ved sykdom, må utgiftene dokumenteres eller sannsynliggjøres.

Nytt skattekort

Hvis inntekten blir redusert eller utgiftene øker som følge av sykdommen vil vi anbefale deg å søke nytt skattekort.

Særfradrag på inntekten

Du kan føre opp særfradrag på grunn av ekstra store utgifter ved sykdom i selvangivelsen. Legeerklæring må legges ved. Vær klar over at dette særfradraget kommer i tillegg til det særfradraget uføre får automatisk.

Forsikring

Dersom du ikke har tegnet livsforsikring før du ble syk, vil det ikke være så lett å få det etter å ha hatt en kreftsykdom. Selv om du er ferdigbehandlet og frisk av sykdommen vil det bli vanskelig å tegne forsikring. Selskapene har ulike regler. Kreftsykdommens art vil være avgjørende for hvor mange år det må gå før du får tegnet forsikring. Det kan variere fra 5 – 10 år. Det kan være mulig at du kan få tegnet forsikring tidligere, med unntak for kreftsykdom.

Verneplikt

Det er ingen regel som sier at ungdom som har kreft ikke får avtjene verneplikt. Dersom du blir innkalt til tjeneste kan du be om fritak og levere legeerklæring. Om du ønsker tjenesten må du også ha legeerklæring som tilsier at det er forslvarlig å avtjene verneplikten.

Den som blir syk under militærtjeneste eller siviltjeneste får trygdeytelser etter reglene for yrkesskade i folketrygden:

- ingen egenandel hos lege, på blåresept og på reise til og fra behandling
- det er spesielle beregninger for uføretrygd og etterlattepensjon
- yrkesskadedekning fra folketrygden

Forsvaret har egne regler for erstatning ved varig medisinsk invaliditet for vernepliktig personell. Dersom du blir skadet eller får konstatert sykdom i løpet av verneplikten og dette medfører varig medisinsk invaliditet, kan du ha rett til standardisert erstatning etter forskrift av 22. juni 2000 nr. 634.

Erstatningen beregnes etter invaliditetsgraden og ytes ned til 2 prosent. Nivået avhenger av om skaden/sykdommen er påført eller oppstått i eller utenfor tjenesten. Oppstår invaliditeten i tilknytning til tjenesten utbetales engangserstatning på maksimalt 15 ganger statens grunnbeløp (G). Inntreffer skaden/sykdommen i fritiden, ytes erstatning først ved 15 prosent invaliditet og maksimal erstatning er 7,5 G. Krav etter forskriften fremmes for Statens Pensjonskasse, postboks 5364 Majorstuen, 0304 Oslo. Saksbehandlingen initieres ved at skadelidte bes fremsette krav om ménerstatning etter folketrygdloven til Nav. Den invaliditetsgrad som trygden fastsetter, legges til grunn ved Statens Pensjonskasses behandling av kravet. Det tar normalt ett år før skaden eller sykdommen inntreffer til at man kan ta stilling til om den er stabilisert og om den representerer en varig medisinsk invaliditet.

SKOLE – TILPASSET OPPLÆRING

Opplæringsloven omfatter grunnskolen, videregående opplæring, fagopplæring og deler av voksenopplæringen

Tilpasset undervisningsopplegg

Loven gir barn og unge som har spesielle behov rett til et tilpasset undervisningsopplegg, jf § 1-2.

Er eleven for syk til å møte på skolen, men i stand til å motta undervisning, skal eleven få undervisning hjemme. Elever som er på sykehus og i stand til å motta undervisning, skal få undervisning på sykehuset. For nærmere opplysninger, kontakt skolekontoret på hjemstedet ditt.

Spesialundervisning

Elever som ikke får tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplærings tilbudet, har rett til spesialundervisning, jf §§ 5-3 og 5-6. Dette gjelder både grunnskole og videregående opplæring. Det er Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT) som er ansvarlig for godkjenning av spesialundervisning. PPT blir kontaktet, eleven blir vurdert, skolen skal utarbeide en individuell plan og planen skal godkjennes av PPT.

Heldagsprøver og eksamener

Det er opp til den enkelte fylkeskommune å gi retningslinjer for reglene knyttet til eksamensavvikling. Syke og funksjonshemmede elever kan ha krav på tilrettelegging. Tidsrammen

kan for eksempel utvides med inntil 2 timer. Eleven kan få eget rom med vakt slik at de kan bevege seg fritt uten å forstyrre medelever. Det kan gis anledning til bruk av data eller å levere kladden hvis de ikke klarer å føre inn. I enkelte tilfeller gis det også anledning til å avlegge en skriftlig eksamen muntlig.

Mulighetene eleven har varierer fra fylke til fylke. Ta kontakt med skolens ledelse i god tid før prøver og eksamener, helst i begynnelsen av skoleåret. Det er viktig med en grundig legeattest og informasjon på et tidlig tidspunkt for å finne best mulig løsninger.

Skoleskyss

Funksjonshemmede og langvarig syke elever kan få dekket skoleskyss. Regelen gjelder også elever som er syke i perioder. PPT og skolekontoret kan gi flere opplysninger

Kan man klage?

Forvaltningsloven regulerer retten til å klage. Hvis eleven ikke får hjelp eller man er uenig i de tiltakene som settes i gang, kan eleven selv eller foresatte klage. Skolen plikter å opplyse om klageretten. Klagen skal sendes skolen, skoleetaten eller Statens utdanningskontor.

PASIENTRETTIGHETER

Hensikten med pasientrettighetene er at pasienter og pårørende skal oppleve møtet med helsevesenet som tillitsfullt og preget av respekt og omsorg. Den medisinske behandlingen pasientene tilbys må være forsvarlig. Klagereglene skal sikre tilbakemelding til helsevesenet når noe går galt. Vi omtaler også erstatningsreglene i dette kapitlet.

PASIENTRETTIGHETSLOVEN

Pasientrettighetslovens formål er å bidra til å sikre befolkningen lik tilgang på helsehjelp av god kvalitet ved å gi pasienter rettigheter overfor helsevesenet. Bestemmelsene skal bidra til å fremme tillitsforholdet mellom pasient og helsetjeneste og ivareta respekten for den enkelte pasients liv, integritet og menneskeverd.

Rett til nødvendig helsehjelp

Alle har rett til nødvendig helsehjelp både fra kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten.

Alle som har blitt henvist til vurdering på sykehus, har krav på vurdering innen 30 virkedager. Det må alltid vurderes hvor lenge det er forsvarlig at pasienten venter på å få sin helse-tilstand vurdert. Det kan hende at vurderingen av hva som er forsvarlig tilsier at pasienten må undersøkes mye raskere enn 30 dager. Dette vil kunne være aktuelt ved mistanke om kreft.

For pasienter som oppfyller vilkårene for rett til nødvendig helsehjelp ("rettighetspasienter"), skal det settes en frist for når de senest skal få behandling. Det er legen i spesialisthelsetjenesten som skal sette denne individuelt vurderte fristen. Kapasiteten ved det enkelte helseforetak skal ikke være avgjørende for fristfastsettelsen. Dersom du ikke har fått behandling innen fristens utløp, har du rett til spesialisthelsetjeneste privat eller i utlandet. Det finnes et eget kontor, Helfo pasientformidling, som skal formidle hvor du kan få hjelp, tlf 815 335 33.

Fornytt vurdering

Du har også rett til ny vurdering fra en annen legespesialist enn den som ga den første vurderingen. Vurderingen skjer på samme behandlingsnivå. Det kan være aktuelt å kreve fornytt vurdering dersom du er uenig i det planlagte behandlingsopplegget, eller er usikker på om diagnosen er riktig. Du behøver ikke å begrunne ditt krav om ny vurdering. Ny henvisning til en legespesialist må i utgangspunktet gis av fastlege. Retten gjelder bare en gang for samme tilstand.

Fritt sykehusvalg

Du kan velge hvilket sykehus som skal vurdere din helsetilstand og hvor du vil behandles. Fritt sykehusvalg har imidlertid begrensninger og gir deg ikke rett til å velge behandlingsnivå, for eksempel en mer spesi-

sert type behandling. Når du velger sykehus utenfor din helseregion, må du dekke egenandel på reise med kr 400 hver vei. Egenandelen kan ikke føres på egenandelskortet. Du må regne med flere reiser (undersøkelse, behandling, oppfølging).

Du bør snakke med fastlegen om valg av sykehus.

Uforpliktende og gratis hjelp på tlf 800 41 004
www.frittsykehusvalg.no

Pasientansvarlig lege

Det skal være en lege som har ansvaret for deg på sykehuset. Legen er din kontaktperson som skal bidra til å koordinere gjennomføringen av undersøkelser og behandlingstiltak. Du har rett til opplæring i hvordan du kan leve med og begrense omfanget av din sykdom.

Individuell plan (IP)

Dersom du som følge av sykdom og behandling har behov for langvarige tiltak fra ulike hjelpeinstanser har du rett til å få utarbeidet en individuell plan. Retten til individuell plan er en pasientrettighet og en oppgave som er pålagt både spesialisthelsetjenesten, kommunehelsetjenesten og sosialtjenesten.

Planen skal sikre et helhetlig og sammenhengende tilbud. I samarbeid med deg kan det oppnevnes en person som

skal samordne og koordinere hjelpen. Planen skal omfatte både medisinske, praktiske og økonomiske tiltak. Du kan ta kontakt med fastlegen eller rehabiliteringsenheten i kommunen og be om at dere sammen lager en oversikt over de behov du har og hvilke tiltak du trenger fra hjelpeapparatet, samt hvordan du med egne krefter skal nå de målene du setter deg. Sykehussosionomen vil også kunne bistå deg.

Informasjon og medvirkning

Ved all kontakt med helsetjenesten har du følgende rettigheter:

- Få informasjon om din helsetilstand og om hva behandlingen vil gå ut på. Dette gjelder blant annet opplysninger om mulige behandlingsmetoder, om behandlingens varighet og omfang og om mulige komplikasjoner og bivirkninger. Du kan selv avgjøre hvor mye informasjon du ønsker å motta, på samme måte som du selv avgjør i hvor stor grad du ønsker å medvirke ved den behandlingen du får.
- Bli kjent med diagnosen som stilles.
- Være med i vurderingen av aktuelle behandlingsformer for din sykdom. Medvirke ved valg mellom tilgjengelige og forsvarlige undersøkelses- og behandlingsmetoder. Det er imidlertid helsepersonellet som er ansvarlig for at behandlingen er forsvarlig.

- Bestemme at andre personer skal kunne være med når du skal undersøkes eller behandles. Du kan også bestemme om andre personer enn helsepersonell som ikke gir behandling, skal få delta eller ikke.

Taushetsplikt

Helsepersonell har taushetsplikt om din helse, sykdom, behandling og andre personlige opplysninger. Opplysningene kan imidlertid gis til helsepersonell som er med i behandlingen av deg. Nære pårørende kan bare få informasjon hvis du gir tillatelse til det. Du kan selv gi tillatelse til at taushetsplikten skal settes til side.

Journal

Når du er i kontakt med helsevesenet, føres det en journal. Den inneholder opplysninger om diagnose, sykdomsforløp, behandling, informasjon som er gitt og andre forhold som kan være av betydning for den aktuelle behandling eller for en eventuell senere behandling.

Du har rett til innsyn i journalen og alt den inneholder. Ved henvendelse skal du kunne få kopi av journalen din, eventuelt mot betaling. Du har rett til å få forklart faguttrykk og andre forhold av betydning for å forstå innholdet. Nærmeste pårørende har rett til innsyn i journal etter en pasients død, om ikke særlige grunner taler mot dette.

PASIENT- OG BRUKEROMBUD

Det finnes pasient- og brukerombud i hvert fylke. Ordningen er lovfestet og tjenestene er gratis. Pasient- og brukerombudet skal ivareta pasientens og brukerens behov, interesser og rettssikkerhet overfor helsetjenesten og sosialtjenesten, og arbeide for å bedre kvaliteten i tjenestene.

Ombudet kan gi råd, veiledning og informasjon om dine rettigheter som pasient, bruker eller pårørende. Pasient- og brukerombudet kan også bistå med å formulere og viderefremde spørsmål eller klage til rette instans. Adresseliste og mer informasjon om pasient- og brukerombudene finner du på www.pasientombudet.no

KLAGE OG ERSTATNING

Dersom du opplever at du ikke har fått rettmessig behandling, informasjon eller oppfølging fra helsevesenet, kan du klage.

Klage på medisinsk behandling

En klage er en tilbakemelding til helsetjenesten og rettes som hovedregel mot den som har gitt, eller skulle ha gitt helsehjelpen. Klagen kan innebære et krav om å få oppfylt dine rettigheter etter pasientrettighetsloven. Klagen vil også ofte være en viktig tilbakemelding til helsevesenet slik at helsetjenesten kan ta lærdom av eventuelle feil.

Søkes det derimot om erstatning, er det for å få kompensert et tap. Tapet kan være av økonomisk karakter eller knyttet til tap av livsutfoldelse og at en er kommet i en særlig ugunstig situasjon (menerstatning). Et krav om erstatning etter en pasientskade sendes Norsk Pasientskadeerstatning (NPE) www.npe.no

Klage til Helsetilsynet i fylket

Helsetilsynet i fylket behandler klager på alle helsetjenester, også private. Helsetilsynet er tilsynsmyndighet for helsevesenet. Det er derfor viktig at tilsynet får tilbakemelding om uheldige forhold i helsetjenesten. Klager som gjelder brudd på helsepersonelloven skal også rettes til Helsetilsynet i fylket. Helsetilsynet vurderer om saken skal sendes videre til Statens helsetilsyn. Statens helsetilsyn avgjør om det skal reageres, og i tilfelle hvordan, mot helsepersonell. Verken Helsetilsynet i fylket eller Statens helsetilsyn vurderer om det er grunnlag for pasientskadeerstatning. Se avsnittet om Norsk pasientskadeerstatning.

Hvordan skrive klagen

Klagen skal skrives som et brev. Hvis du ønsker, kan du la deg representere av en fullmektig som skriver klagen for deg. Pasient- og brukerombudet kan for eksempel hjelpe deg.

Sykehussosionom kan i spesielle tilfeller også være behjelpelig. Situasjonen må beskrive nøyaktig: hva som

skjedde, når det skjedde, konsekvenser, kontakten med helsevesenet osv. Det er fint om opplysningene dokumenteres, men det er ikke nødvendig å ha dokumentasjon for å fremme en klage.

NORSK PASIENTSKADEERSTATNING (NPE)

Norsk Pasientskadeerstatning (NPE) er et statlig forvaltningsorgan som behandler krav om erstatning fra pasienter som mener de har fått en skade etter behandlingssvikt i helsetjenesten. Utredningen er gratis for pasienten.

For å ha krav på erstatning, må det foreligge et økonomisk tap på minst fem tusen kroner. Det kan dreie seg om inntektstap, tap av forsørger eller økte utgifter til bl.a. legebehandling, medisiner eller transport som ikke blir refundert.

Ved varig og betydelig skade, kan det utbetales menerstatning selv om du ikke har hatt noe økonomisk tap. Menerstatning skal kompensere for redusert livskvalitet og livsutfoldelse. Den medisinske invaliditeten som følge av behandlingsskaden må da være på 15 prosent eller mer.

I utgangspunktet må skaden skyldes svikt fra helsetjenestens side. Det kan være svikt ved undersøkelse, diagnostisering, behandling eller oppfølging.

Det kan i noen tilfeller også gis erstatning selv om det ikke foreligger behandlingssvikt, men da må skaden være spesielt stor eller uventet.

Frister

En skade må meldes senest tre år etter at erstatningssøker fikk kunnskap om skaden. En skade som er eldre enn 20 år er normalt foreldet.

Følgende skader kan erstattes etter ordningen:

Fysiske skader forårsaket av undersøkelser, behandling, diagnostikk, pleie, infeksjon, informasjonssvikt, svikt ved medisinsk teknisk utstyr og ulykker av annen art som skadevolder svarer for etter alminnelige erstatningsregler. Også mangel på sådan, f.eks. forsinket diagnostikk, kan gi grunnlag for erstatning. Psykiske skader er også med i ordningen.

Begrensninger

Det er en rekke begrensninger i retten til erstatning etter denne ordningen. Noen av begrensningene nevnes her. Skader som er en følge av nødvendig og akseptert risiko ved undersøkelse eller behandling, dekkes ikke. Erstatning gis ikke ved feildiagnose dersom diagnosen var medisinsk faglig forsvarlig i forhold til den viten man hadde på diagnosetidspunktet.

Hvordan melde erstatningskravet

Erstatningskravet skal meldes på eget skademeldingskjema. Dette finnes på

sykehusene, hos kommunelegen og de kommunale legevakter. Du kan også få det ved direkte henvendelse til NPE eller laste det ned fra hjemmesiden til NPE. Utfyllt og undertegnet skjema sendes til NPE. De vil innhente journaler, uttalelse fra behandlingsinstitusjon samt andre relevante opplysninger. Behandling av en sak hos NPE er gratis.

Får erstatningssøker avslag på sitt krav om erstatning, kan vedtaket påklages til Pasientskadenemnda. Klagen sendes i så fall til NPE.

Dersom skaden er voldt av legemiddel, kan den dekkes av legemiddelforsikringen som har egne regler. Krav om erstatning etter legemiddelansvaret i lov om produktansvar behandles også av Norsk Pasientskadeerstatning. Norsk Pasientskadeerstatning, Holbergsgate 1, Postboks 3 St. Olavs Plass, 0130 Oslo, tlf 22 99 45 00, www.npe.no

RETTFERDSVEDERLAG FRA STATEN

Rettsferdsvederlag fra staten (tidligere kalt billighetserstatning) kan ytes etter en rimelighetsvurdering i det enkelte tilfellet og utmåles skjønnsmessig. Vederlag kan gis til personer som har kommet spesielt uheldig ut sammenliknet med det som er vanlig i liknende situasjoner.

Ordningen er ment å være en siste utvei for å få en økonomisk ytelse for skade eller ulempe man er blitt påført, men tar ikke sikte på å dekke søkers økonomiske tap. Det er i praksis lagt vesentlig vekt på om det offentlige kan bebreides for den skade som er oppstått. Søknad om rettsferdsvederlag gjøres på eget skjema ”Søknad om rettsferdsvederlag fra staten etter alminnelig rettsferdsvederlagsordning”. Ordningen administreres av Statens sivilrettsforvaltning (tidligere Justissekretariatene) P.b 8027 Dep, 0030 Oslo.
www.justissekretariatene.no

SIVILOMBUDSMANNEN

Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen) undersøker klager fra borgerne om urett og feil som måtte være gjort av offentlig forvaltning. Ombudsmannens arbeidsområde omfatter både statlig, kommunal og fylkeskommunal forvaltning.

Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo, tlf 22 82 85 00, grønt nummer: tlf 800 80 039
www.sivilombudsmannen.no

RETTSHJELP

Følgende instanser kan hjelpe deg:

Juridisk hjelp

En jurist kan gi bistand i ulike sakstyper som trygd/pensjon, familiesaker,

erstatning for personskade, oppsigelse eller utkastelse av bolig og oppsigelse eller avskjed i arbeidsforhold. Private advokatkontor gir hjelp og bistand.

Her gir vi en oversikt over hvor du kan få gratis rettshjelp.

Advokatvakten

Advokatvakten er et tilbud du finner på en lang rekke steder i landet. Her kan du møte opp og få inntil en halv time gratis advokathjelp. Har du behov for advokatbistand ut over dette, vil du bli henvist videre på vanlige vilkår. Les mer om advokatvakten og finn kontaktinformasjon på www.advokatenhjelperdeg.no

Studenttiltak

Jussbuss er et rettshjelpstiltak som drives av jusstudenter fra Universitetet i Oslo. Gratis bistand/rådgivning, Arbinsgate 7, 0253 Oslo, tlf 22 84 29 00.
www.jussbuss.no

JURK (Juridisk rådgivning for kvinner) er et rettshjelps- og likestillingstiltak som drives av kvinnelige jusstudenter ved Universitetet i Oslo, Arbinsgate 7, 0253 Oslo, tlf 22 84 29 50.
www.jurk.no

Jussformidlingen drives av jusstudentene ved Universitetet i Bergen, Sydneshaugen 10, 5007 Bergen, tlf 55 58 96 00.
www.jussformidlingen.no

Jusshjelpe i Midt-Norge er et rettshjelpstiltak drevet av jusstudenter i Trondheim, Sverresgt. 12, 7400 Trondheim, tlf 73 51 52 50.
www.jusshjelpe.no

Jusshjelpe i Nord-Norge er et rettshjelpstiltak drevet av jusstudenter ved Universitetet i Tromsø, tlf 77 64 45 59.
www.jusshjelpe.no

Oslo kommune fri rettshjelp er et offentlig rettshjelpstiltak som driftes av Oslo kommune. Kontoret har en sosial profil og er et velferdstilbud for svakerstilte personer bosatt i Oslo og omegn, tlf 22 48 79 00. Storgata 19, 8809 Youngstorget, 0028 Oslo.

Fri rettshjelp

Hvis du har behov for fri rettshjelp, kan du henvende deg til en advokat i nærheten av ditt bosted eller sende søknad til fylkesmannen i ditt hjemfylke. Fri rettshjelp omfatter både fritt rettsråd og fri sakførsel. Fritt rettsråd er veiledning og hjelp i juridiske spørsmål utenfor rettergang, for eksempel utferdigelse av søknader, klager og korrespondanse med motparten. Rettsråd omfatter også ren rådgivning fra advokat. Fri sakførsel er rettshjelp i saker som går for domstolene.

Mottakere av fri rettshjelp i behovsprøvde saker må betale en egenandel. Det er videre en inntekts- og formuesgrense for å få fri rettshjelp. Inntektsgrensen er bruttoinntekt på

kr 246.000 for enslige og kr 369.000 for ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi. Nettoformue må ikke overstige kr 100.000.

FFOs rettighetssenter

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) er en paraplyorganisasjon for en rekke pasientforeninger. Flere av pasientforeningene tilknyttet Kreftforeningen er medlemmer. FFOs rettighetssenter er et rådgivnings- og kompetansesenter i rettighets spørsmål som gjelder funksjonshemmede og kronisk syke. Pasienter og brukere kan kontakte rettighetstelefonen.

Rettighetstelefonen: 96 62 27 60, e-post: rettighetssenteret@ffo.no
FFOs Rettighetssenter, Mariboegate 13, 0183 Oslo
www.ffa.no

Rettshjelpsforsikring

Ofte vil innboforsikring og eventuelt andre forsikringer kunne dekke generell rettshjelp. Mot en egenandel kan forsikringen dekke utgifter til advokatbistand begrenset oppad til et bestemt beløp (ofte kr 80 – 100 000).

STIKKORDSREGISTER

	Side		Side		Side		Side
Advokat	66	Etterlattepensjon	38	Ledsager	16	Pårørende	36
Aktiv sykmelding	10	Familierådgivningskontor	35	Legater	44	Refinansiering	44
Alternativ behandling	32	Fastlege	4	Livspolise/livsforsikring	47	Rehabilitering	12
Arbeid	9	Ferie i utlandet	30	LO-NHO-ordningene	48	Reiseforsikring	31
Arbeidsavklaringspenger	6	Feriepenger	6	Lymfødem	12	Reiseutgifter	15
Arbeidsmiljøloven	11	FFOs rettighetscenter	67	Lærings- og mestringssenter	14	Reservoaropererte	26
Arbeidsplassstilrettelegging	10	Foreldre med kreft	38	Lån av sykeutstyr	22	Rettshjelp	67
Arv	39	Foreldre, kreftsyke barn	53	Lån til bolig	48	Second opinion	60
Avlastning	35	Forhøyet hjelpestønad	22	Medisinsk utstyr	18	Seksualtekniske hjelpemidler	26
Barn med kreft	50	Fornyet vurdering, behandling	60	Militærtjeneste	58	Selvangivelsen	47
Barnepensjon	38	Forsikring	47	Montebello-Senteret	13	Selvstendig næringsdrivende	5
Barnetillegg, uførepensjon	8	Fri rettshjelp	67	Munnhuleopererte	27	Seriebehandling	17
Barnetilsyn	35	Frikort	17	Nav	4	Skifte	39
Barns besøksreiser	16	Frivillig gjeldsordning	45	Ny sykepengeperiode	5	Skoleskyss	59
Begravelsesstøtte	39	Fritt sykehusvalg	60	Næringsstilskudd	18	Smertelindring	20
Behandling i utlandet	31	Frivillighetssentraler	36	Nødvendig helsehjelp	60	Sosialhjelp	9
Bestilling av transport	16	Fysioterapi	12	Omsorgslønn	35	Spesialundervisning	59
Bilstønad	29	Gjeld	44	Oppfølging sykmeldte	9	Statens legemiddelverk	20
Blå resept	18	Gjeldsordningsloven	44	Opphold i utlandet	30	Statens lånekasse for utdanning	55
Boligendring	49	Gradert sykmelding	5	Opplæringspenger	54	Stomi	26
Boligtilskudd	48	Gravferdsstønad	39	Opptrening	12	Student	55
Bomavgift	30	Grunnbeløp	3	Ortopediske hjelpemidler	25	Studentsamskipnad	55
Bostøtte	50	Grunnstønad	20	Parkeringstillatelse	30	Støttekontakt	35
Brokkbind	26	Habilitering	53	Parykk	25	Støttestrømper	12
Brukerstyrt personlig assistent	35	Hjelpemiddelsentralen	22	Pasientansvarlig lege	62	Sykehusosionom	36
Brystprotese	25	Hjelpemidler	22	Pasientforeninger	79	Sykepengegrunnlag	5
Båretransport	39	Hjelpestønad	21	Pasientombud	63	Sykmelding av pårørende	36
Drosje	15	Hjemmehjelp	35	Pasientrettigheter	60	Særfradrag	46
Egen bil	16	Hjemmesykepleie	34	Pasientskadeerstatning	64	Tannbehandling	27
Egenandel 1	17	Husbanken	50	Permisjonsreiser	16	Taushetsplikt	63
Egenandel 2	18	Individuell plan	62	Personlig assistent	35	Tekniske hjelpemidler	22
Egenandel, foreldelse	18	Journalinnsyn	63	Personlig økonomi	43	Testament	41
Egenandel fysioterapi	13	Juridisk hjelp	66	Pleiepenger i livets slutfase	37	Tilpasset opplæring	59
Egenandel tannbehandling	27	Klage, forsikring	48	Pleiepenger, barn	53	Trygghetsalarm	36
Erstatning	63	Klage, medisinsk behandling	63	Privat økonomi	43	Tvungen gjeldsordning	45
Etableringslån (startlån)	49	Komplementær behandling	32	Proteser	24	Uføegrad	7
Etableringstilskudd	49	Kompresjonsstrømper	12	Psykolog	37	Ulønnet omsorgsarbeid	35
Etterlatte	38	Kost og ernæring	20	Pustevansker	25	Ung ufør	57

	Side
Ungdom med kreft	54
Utbedringslån	49
Utenlandsbehandling	31
Utenlandsopphold	30
Utstyr til skoleelever	23
Vardesenteret	14
Velferdspolis	37
Vernepliktige	58
Økonomisk rådgivning	43

KREFTFORENINGEN

Kreftforeningen er en landsdekkende organisasjon for frivillig kreftarbeid i Norge. Foreningen er livssyns- nøytral og partipolitisk uavhengig. Virksomheten er basert på gaver og innsamlede midler, testamentariske gaver og tippemidler. Flere hundretusen givere og medlemmer samt støttespillere i næringslivet slutter opp om foreningens arbeid. Denne brede støtten gjør oss til den ledende frivillige organisasjonen i kreftarbeidet i Norge og bidrar til målrettet innsats innenfor forskning, omsorg, forebygging og informasjon.

Foreningen samarbeider for tiden (2011) med tolv pasient- og like-mannsorganisasjoner (se side 79) og finansierer det vesentlige av virksomheten til disse foreningene.

HOVEDMÅL:

- bidra til at flere unngår å få kreft
- bidra til at flere overlever
- sikre best mulig livskvalitet for kreftpasienter og deres pårørende

INNSATSOMRÅDER:

- kreftforskning i vid forstand
- helseopplysning
- hjelp til kreftpasienter og pårørende
- talerør til beste for kreftsaken
- internasjonalt arbeid

I 2010 bevilget Kreftforeningen 140 millioner kroner til kreftforskning. Samme år brukte foreningen 98,5 millioner på kreftomsorg. For mer informasjon se www.kreftforeningen.no (se Om Kreftforeningen/Årsrapport)

Kreftforeningen er en av de største bidragsyterne til kreftforskning i Norge. Prosjekter ved de største forskningsinstitusjonene og sykehus rundt om i landet er finansiert med midler fra oss.

Den støtten som befolkningen gir til forskning gjennom Kreftforeningen, er avgjørende for at Norge skal kunne opprettholde et høyt internasjonalt nivå både innen kreftrelevant grunnforskning og pasientnær, sykdomsrettet kreftforskning. Kreftforeningens støtte er også viktig for at internasjonalt samarbeid og kunnskapsutveksling skal komme norske pasienter til gode.

HVORDAN KAN DU STØTTE KREFTFORENINGENS ARBEID?

Det meste av Kreftforeningens aktiviteter er basert på innsamlede midler og gaver fra privatpersoner og bedrifter. Takket være denne støtten kan Kreftforeningen spille en sentral rolle i kreftforskning, forebygging av kreft, være talerør til beste for kreftsaken og i omsorgen for kreftpasienter og deres pårørende. Bidrag fra alle de som støtter kreftsaken, gjør det mulig for oss å være en pådriver i kreftarbeidet

og overfor myndighetene. Gjennom å støtte Kreftforeningen kan hver enkelt av oss være med på å utgjøre en forskjell – sammen skaper vi håp!

Ønsker du å støtte vårt arbeid? Benytt kontonummer 5005 05 11011 eller les om flere givermuligheter på www.kreftforeningen.no (se Støtt kreftsaken).

Du kan også ringe 07877.

KREFTFORENINGENS TILBUD

OPPLYSNINGSMATERIELL

Vi har utarbeidet aktuelle brosjyrer, faktaark og annet materiell om kreft og forebygging av kreft. For gratis bestilling eller oppdatert oversikt, gå inn på www.kreftforeningen.no (se Bestill brosjyrer) eller kontakt oss på telefon 07877.

WWW.KREFTFORENINGEN.NO

Vil du vite mer om hvilke tilbud og aktiviteter som finnes i ditt distrikt? Gå inn på «Ditt fylke» øverst på siden for mer informasjon om lokale tilbud.

Vi har mange aktiviteter og tilbud rettet mot pasienter, pårørende samt til helse- og fagpersonell og befolkningen for øvrig. Du kan også klikke deg inn på boksen til høyre: «Noen å snakke med» – her vil du få informasjon om ulike tilbud lokalt eller via nettprat, nettforum, chattegrupper, Kreftlinjen etc. Mer informasjon finner du på www.kreftforeningen.no/tilbud

RUNDT OM I LANDET

Kreftforeningen har kontorer i Tromsø, Trondheim, Bergen, Kristiansand, Hamar, Tønsberg og Oslo. Her møter du et tverrfaglig team av fagpersoner med god kunnskap om kreftomsorg, levekår, rettigheter og folkehelsearbeid. Du møter rådgivere for samtaler for deg og dine

nærmeste, og vi kan bidra med informasjon og veiledning til f.eks. barnehager, skoler og arbeidsplasser. Dette for å hjelpe også pårørende til å mestre en utfordrende hverdag.

Det kan være godt å få treffe andre i lignende situasjon, og mange har opprettet nye nettverk gjennom våre mange tilbud.

Se Kreftforeningens hjemmeside www.kreftforeningen.no og finn aktuelle tilbud i ditt område/fylke.

Du kan også ringe 07877 eller Kreftlinjen 800 57 338 (se mer informasjon på side 76 og 77).

RETTIGHETER FOR PASIENTER OG PÅRØRENDE

Brosjyren finnes også elektronisk på våre nettsider der informasjonen oppdateres regelmessig. Se Råd og veiledning/Rettigheter.

ØKONOMISK STØTTE

Kreftforeningen administrerer flere legater og gavemidler for kreftpasienter. Du kan få mer informasjon på www.kreftforeningen.no (se Råd og veiledning/Rettigheter) eller på telefon 07877.

VARDESENTERET

Etablert av Kreftforeningen i samarbeid med Oslo universitetssykehus for å gi kreftrammede og pårørende

et omsorgstilbud som møter dagens og fremtidens behov for helhetlig kreftomsorg.

Formålet er å være arena og møteplass med aktiviteter som fremmer livskvalitet og velvære. Dette for å bidra til størst mulig mestring til et aktivt hverdagsliv med eller etter

kreftsykdom og behandling.

Senteret er åpent for alle som er, eller har vært, berørt av kreft uansett hvor i landet du bor. Alle tilbud er gratis. Se neste side for telefon, adresse og hjemmeside.

Kreftlinjen 800 57 338 (800KREFT)

HVA KAN VI HJELPE MED?

Du er velkommen til å ta kontakt ved spørsmål om kreftsykdom, økonomi og rettigheter samt ved behov for noen å prate med. Tjenesten er et tilbud til kreftpasienter, pårørende, fagpersoner og andre interesserte. Du kan velge å være anonym. Vi gir informasjon om Kreftforeningens legater til kreftpasienter med økonomiske vanskeligheter.

HVEM ER VI?

Kreftlinjen bemannes av sykepleiere, sosionomer og jurister som har taushetsplikt.

HVORDAN NÅR DU OSS?

Telefon 800 57 338 (800KREFT) – tjenesten er gratis fra fasttelefon.

I tillegg kan du nå oss slik:

Sykepleier:

e-post: kreftlinjen@kreftforeningen.no

sms: 1980 merket Kreftlinjen

Sosionom og jurist:

e-post: rettigheter@kreftforeningen.no

Nettprat/chat:

Online-dialog mellom sykepleier og bruker. Samme åpningstid som for telefontjenesten. Se www.kreftforeningen.no for nærmere informasjon.

Vardesenteret

Kreftforeningen
Oslo universitetssykehus HF
Radiumhospitalet
Bygg J
Ullernchausseen 70
0310 Oslo
Telefon 07877

(Les mer på forrige side)

www.vardesenteret.no

For kreftrammede, pårørende, pasientorganisasjoner, helsepersonell og andre interesserte

Rettigheter og muligheter

Tilbud for alle

Tilbudet er gratis. Råd og informasjon om rettigheter og muligheter gis av et tverrfaglig team med jurister, sosionomer og sykepleiere med bred erfaring innen:

- › Trygderettigheter
- › Arbeidsrett
- › Forsikring
- › Økonomiske støtteordninger
- › Praktiske hjelpeordninger
- › Pasientrettigheter
- › Pasientskader
- › Klagesaker
- › Testamente, arv og skifte
- › Andre juridiske spørsmål

Ta kontakt

Du kommer i kontakt med oss ved å ringe Kreftlinjen på telefon 800 57 338 (800KREFT). Gratis fra fasttelefon, eller ved å sende e-post til: rettigheter@kreftforeningen.no

På vår hjemmeside www.kreftforeningen.no finner du utfyllende informasjon under Råd og veiledning.

Post sendes til

Kreftforeningen
Rettigheter
Postboks 4 Sentrum
0101 OSLO

KREFTFORENINGEN RUNDT OM I LANDET

Vi dekker tema innen kreftomsorg, levekår, rettigheter og folkehelsearbeid. Tilbudene gis gjennom samtaler for deg og dine nærmeste, gjennom kurs, grupper og temamøter samt undervisning til helse- og fagpersonell. Les mer på side 74.

Kreftforeningens tilbud er organisert gjennom syv seksjonskontorer.

HER ER BESØKSADRESSENE

- **Kreftforeningen, seksjon Nord (Finnmark, Troms og Nordland)**
Grønnegata 86–88, 9008 TROMSØ
- **Kreftforeningen, seksjon Midt-Norge (Nord- og Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal)**
Prinsens gate 32, 7011 TRONDHEIM
- **Kreftforeningen, seksjon Vest (Sogn og Fjordane, Hordaland og Rogaland nord for Boknafjorden)**
Strandgaten 62, 5004 BERGEN
- **Kreftforeningen, seksjon Sør-vest (Aust- og Vest-Agder, Rogaland sør for Boknafjorden)**
Dronningensgate 2A, 4610 KRISTIANSAND
- **Kreftforeningen, seksjon Innlandet (Oppland og Hedmark)**
Strandgata 65, 2317 HAMAR
- **Kreftforeningen, seksjon Øst (Telemark, Vestfold, Buskerud, Oslo, Akershus og Østfold)**
Seksjonens to kontorer:
Øvre Langgate 42, 3110 TØNSBERG
Oslo universitetssykehus HF, Radiumhospitalet, Bygg F, Ullernchausséen 70, 0310 OSLO

Aktuell informasjon på www.kreftforeningen.no/tilbud

Adresser per mars 2011

Kreftforeningen, telefonnummer 07877

e-post: servicetorget@kreftforeningen.no

FORENINGER SOM KREFTFORENINGEN SAMARBEIDER MED

Kreftforeningen har for tiden (2011) et nært samarbeid med tolv pasient- og likemannsorganisasjoner som representerer krefttrammede og deres pårørende. Foreningene driver frivillig landsomfattende likemannsarbeid, medlemsmøter, informasjon, kurs og rekreasjonstilbud og har gjennom årene oppnådd viktige rettigheter som ivaretar pasientgruppens interesser. De har arbeidet for at utgifter til nødvendige hjelpemidler ikke skal være en ekstra belastning for den økonomiske situasjonen. De bidrar til større åpenhet om sykdommen og forståelse for pasienters og pårørendes situasjon.

Foreningene er selvstendige organisasjoner og er assosierte medlemmer i Kreftforeningen. De har i 2011 til sammen ca. 30 000 medlemmer.

Kreftforeningen samhandler med foreningene for å

- nå flere krefttrammede og pårørende
- stå sterkere i viktige saker

Les mer om foreningene og deres aktiviteter:

- Foreningen for brystkreftopererte (FFB)
tlf. 02066, www.ffb.no
- Munn- og halskreftforeningen
tlf. 22 20 03 90,
www.munnoghalskreft.no

- Ungdomsgruppen i Kreftforeningen (UG)
tlf. 469 68 033, www.ug.no
- Støtteforeningen for Kreftsyrke Barn (SKB)
tlf. 02099, www.kreftsyrke-barn.no
- Norsk Forening for Stomi- og Reservoaropererte (NORILCO)
tlf. 02013, www.norilco.no
- Margen – Foreningen for stamcelletransplanterte og leukemipasienter
tlf. 22 20 03 90, www.margen.no
- Prostatakreftforeningen (PROFO)
tlf. 22 20 03 90,
www.prostatakreft.no
- CarciNor
tlf. 22 20 03 90, www.carcinor.no
- Lymfekreftforeningen
tlf. 22 20 03 90,
www.lymfekreft.no
- Foreningen for gynekologisk krefttrammede (FGK)
tlf. 02561,
www.gynkreftforeningen.no
- Lungekreftforeningen
tlf. 04615,
www.lungekreftforeningen.no
- Hjernesvulstforeningen
tlf. 04615, www.hjernesvulst.no

Se også www.kreftforeningen.no (under Råd og veiledning) eller ring 07877.

ØNSKER DU MER INFORMASJON?

På www.kreftforeningen.no finner du oversikt over aktuelt informasjonsmateriell og brosjyrer, og under Bestill brosjyrer en felles, oppdatert bestillingsliste. All informasjon fra Kreftforeningen er gratis.

SAMMEN SKAPER VI HÅP

Kreftforeningen er en landsdekkende organisasjon for frivillig kreftarbeid i Norge. Foreningen er livssynsnøytral og partipolitisk uavhengig. Virksomheten er basert på gaver og innsamlede midler, testamentariske gaver og tippemidler. Flere hundretusen givere og medlemmer samt støttespillere i næringslivet, slutter opp om foreningens arbeid. Denne brede støtten gjør oss til den ledende frivillige organisasjon i kreftarbeidet i Norge og bidrar til målrettet innsats innen forskning, omsorg, forebygging og informasjon.

Foreningens hovedmål er å

- bidra til at flere unngår å få kreft
- bidra til at flere overlever
- sikre best mulig livskvalitet for kreftpasienter og pårørende

Kreftforeningen er en av de største bidragsyterne til kreftforskning i Norge, og samarbeider for tiden (2011) med tolv pasient- og likemannsorganisasjoner.

Bli medlem! Sammen skaper vi håp

Gå inn på www.kreftforeningen.no og støtt kreftsaken eller ring oss på 07877.

Kreftforeningen, Tullins gate 2, 0166 Oslo.

t: 07877

e-post: servicetorget@kreftforeningen.no

www.kreftforeningen.no

Kreft
foreningen

- Kvalitetssikrer innsamlinger

Følg oss på

